Dzień Kobiet

na plakatach i pocztówkach

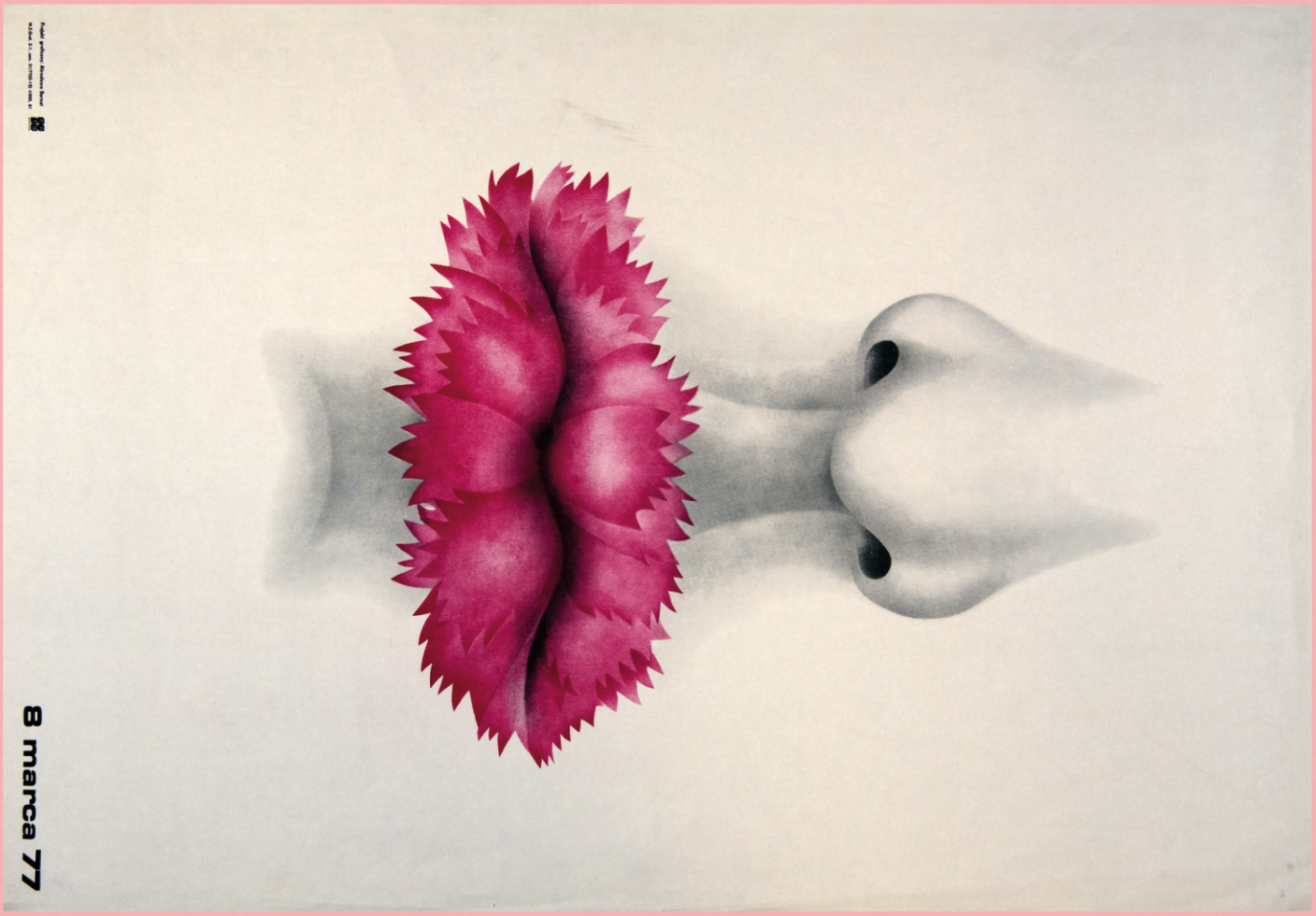

Dzień Kobiet

na plakatach i pocztówkach

35 lat MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI

Mazowsze. serce Polski

Dzień Kobiet! Dzień Kobiet!
Niech żyją nam zdrowe,
I pani nasza, i mamy!
I woźna, kucharka,
Przedszkolna lekarka,
Im wszystkim kwiaty rozdamy.

Dzień Kobiet
Słowa **Zofia Holska-Albekier**
Muzyka **Jan Oleszkiewicz**

Dzień Kobiet

w zbiorach Muzeum Niepodległości
i na pocztówkach z kolekcji Mariana Sołobodowskiego

Katalog wystawy pod redakcją

Tadeusza Skoczka

Warszawa 2025

Wystawa „Dzień Kobiet”
Galeria Plakatu Muzeum Niepodległości
ul. Skazańców 25; 01-532 Warszawa
(7 marca – 9 maja 2025)

Kurator wystawy
Marta Brodala

Autorzy
Marta Brodala, Małgorzata Karolina Piekarska, Tadeusz Skoczek

Recenzje naukowe
Antoni Dragan, Janusz Gmitruk

Fotografie obiektów
Anna Kowalska

Projekt okładki
Krzysztof Woźniak

ISBN 978-83-68378-03-0

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości
(identyfikator wydawnictwa naukowego 42-700)
al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa
wydawnictwo@muzn.pl
tel. 826 90 91 w. 41

Spis treści:

Tadeusz Skoczek – Wstęp. *Dzień Kobiet w zbiorach Muzeum Niepodległości* ..... str. 7
Marta Brodala – *Czerwony goździk i rajstopy. Jak obchodzono Dzień Kobiet w PRL* ..... str. 9
Małgorzata Karolina Piekarska – *Matka i przodownica, czyli wizerunek kobiety w sztuce PRL* ... str. 25
Marian Sołobodowski – *Mam dobre wspomnienia* ..... str. 31
Katalog – zbiory Muzeum Niepodległości ..... str. 33
Pocztówki ze zbiorów Mariana Sołobodowskiego ..... str. 103
Spis obiektów ze zbiorów Muzeum Niepodległości ..... str. 199
Zestawienie wystaw w Galerii Plakatu Muzeum NIepodległości ..... str. 205

Dzień Kobiet w zbiorach Muzeum Niepodległości

Muzeum Niepodległości zainaugurowało 7 lutego 2025 roku jubileusz 35-lecia. Tradycyjnie już od lat takie początki świętujemy wraz z Chórem Kameralnym „Salt Singers" z Bochni. Tym razem Tomasz Półtorak i Maciej Kozłowski – dyrektorzy bocheńskiego Zespołu Państwowych Szkół Muzycznych im. J. Żurawlewa – zaprezentowali też młodzież Chóru „Juvenes Cantores Bochnienses" oraz Orkiestrę Smyczkową „Con Passione". Wielokrotne bisy tego wieczoru świadczyły o znakomitym poziomie młodych artystów.

Kontynuujemy imprezy jubileuszowe. Marta Brodala, kuratorka naszej Galerii Plakatu, zaproponowała interdyscyplinarną wystawę związaną ze „świętem kobiet". Ósmego marca obchodzony jest tradycyjnie Międzynarodowy Dzień Kobiet. Upamiętnia on strajk szwaczek w Nowym Jorku, w tym dniu właśnie upominających się o swoje prawa. Kobiety żądały krótszych godzin pracy, lepszej płacy, prawa do głosowania i zaprzestania zmuszania do pracy dzieci. Dzień ten obchodzono u nas z dużą pieczołowitością, czasami nawet za dużą. Zobaczymy świadectwa tej przesady na wystawie. Zapoznając się z tekstami Małgorzaty Karoliny Piekarskiej i Marty Brodali, przypomnimy sobie dobre i skrywane motywy świętowania na przestrzeni naszej najnowszej historii. Takie były czasy, w takich warunkach żyliśmy.

Różnorodność materii wykorzystanej do zestawienia tematu – plakaty przede wszystkim, fotografie, ulotki, sztandary – daje znakomitą możliwość prezentacji zbiorów Muzeum Niepodległości. Uzupełniając ekspozycję o kolekcję Mariana Sołobodowskiego, znakomitego

filokartysty współpracującego z naszym Działem Zbiorów, daje kuratorka wystawy niepowtarzalną możliwość zapoznania się z wieloma nieznanymi artefaktami związanymi z Dniem Kobiet. Oprócz plakatów tej miary artystów, co Jerzy Dunin-Brzeziński, Jerzy Krechowicz, Władysław Pluta, Janusz Wiktorowski, znajdziemy na wystawie wzruszające przykłady pocztówek odręcznie wykonywanych przez dzieci. Prawdę historii przedstawiają pocztówki, najczęściej wydawane przez Krajową Agencję Wydawniczą, na zlecenie oficjalnych urzędów, na przykład Komitetu Centralnego PZPR. Znajdziemy na wystawie też życzenia opatrzone oficjalną pieczątką Państwowego Domu Rencisty im. Rodziny Matysiaków czy telegramy wysyłane kiedyś za pośrednictwem Poczty Polskiej. Zwraca uwagę zaproszenie wystosowane przez Waldemara Pawlaka, Prezesa PSL, i Adama Struzika, Marszałka Województwa Mazowieckiego, na okolicznościowe spotkanie i koncert do Domu Techniki NOT w Warszawie, przed wielu laty.

Niektórzy, oglądając wystawę w Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, przypomną sobie, (możliwe, że z nostalgią) czasy już minione. Inni z oburzeniem spojrzą na schematyzm obchodzonych imprez państwowych. Ta różnorodność odbioru nas ucieszy, bo zadanie, jakie sobie postawiliśmy – historyczne udokumentowanie ważnego święta – będzie spełnione.

Tadeusz Skoczek

Dyrektor Muzeum Niepodległości

Marta Brodala
Muzeum Niepodległości w Warszawie
ORCID: 0009-0004-8881-6983

CZERWONY GOŹDZIK I RAJSTOPY JAK OBCHODZONO DZIEŃ KOBIET W PRL

„Marzec, marzec pięknie się wystroił, w kole, w kole miedzy dziećmi stoi i gromadę uśmiechniętą pyta, jakie dzisiaj święto. Zapamiętaj sobie, dzisiaj jest Dzień Kobiet!" – śpiewałam z zapałem jako przedszkolaczka pod koniec lat 70. W tamtym czasie było to już święto zrytualizowane, obchodzone w Polsce Ludowej co roku oficjalnie i nieoficjalnie. Ma ono jednak znacznie dłuższą historię. Narodziło się na początku XX wieku, a wywodzi się z ruchów robotniczych Europy i Ameryki Północnej. Był to czas, gdy walkę o prawa pracownicze łączono często z tą o prawa kobiet, przede wszystkim wyborcze. Pierwsze obchody Dnia Kobiet, zwanego wówczas Narodowym Świętem Kobiet, zorganizowała Socjalistyczna Partia Ameryki 28 lutego 1909 roku[1]. W sierpniu 1910 roku, podczas kongresu II Międzynarodówki w Kopenhadze, na Międzynarodowej Socjalistycznej Konferencji Kobiet, Clara Zetkin, przewodnicząca Sekretariatu Kobiet SPD, wraz z grupą niemieckich delegatek przedstawiła pomysł ustanowienia Dnia Kobiet, który miał być obchodzony w każdym kraju tego samego dnia, by krzewić poparcie dla idei równouprawnienia. Ustanowienie tego święta, bez ustalenia konkretnej daty jego obchodów[2], zostało przyjęte w drodze anonimowego głosowania. W 1911 roku po raz pierwszy Dzień Kobiet obchodzono w Austrii, Niemczech i Szwajcarii – 19 marca. Na wiecach zgromadziło się ponad milion demonstrantów

[1] https://www.internationalwomensday.com/Activity/15586/The-history-of-IWD [dostęp 16.01.2025].
[2] *Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie: Międzynarodowy Dzień Kobiet: spojrzenie w przeszłość* [dostęp 16.01.2025].

obojga płci. Domagano się prawa kobiet do głosowania, szkoleń zawodowych i zajmowania stanowisk publicznych oraz położenia kresu dyskryminacji w miejscu pracy[3]. W przededniu wybuchu I wojny światowej obchody Dnia Kobiet miały charakter pacyfistyczny. Wtedy po raz pierwszy obchodzono to święto w Rosji. Wiece odbyły się w ostatnią niedzielę lutego 1914 roku, czyli według kalendarza gregoriańskiego 8 marca. Dzień ten odegrał znaczącą rolę podczas rewolucji lutowej 1917 roku, kiedy mieszkanki Piotrogrodu wyszły na ulice, by domagać się pokoju i chleba. Był to jeden z protestów, które doprowadziły do abdykacji cara Mikołaja II i przewrotu politycznego w Rosji. W 1921 roku sowiecka władza uchwaliła święto 8 Marca, które miało upamiętnić demonstrację piotrogrodzką z 1917 roku, ale Dzień Kobiet zaczął zyskiwać na znaczeniu w latach 30. W 1965 roku, dekretem Rady Najwyższej ZSRR, 8 Marca został ustanowiony dniem wolnym od pracy, dla uhonorowania zasług kobiet w budowie komunizmu i wielkiej wojnie ojczyźnianej[4]. Do dziś jest w Rosji świętem państwowym.

W Polsce międzywojennej Dzień Kobiet był obchodzony przez kręgi związane z partiami lewicowymi i nie istniał w świadomości ogółu społeczeństwa. Pierwsze obchody zostały zorganizowane 24 marca 1924 roku przez Wydział Kobiecy Polskiej Partii Socjalistycznej. Podnoszono na nich między innymi kwestię ochrony prawa pracy i niższych zarobków kobiet za tę samą pracę[5]. Na ulotce z 1928 roku Warszawski Wydział Kobiecy PPS zapraszał na „uroczyste akademje Dnia Kobiet", podczas których oprócz wystąpień posłów i radnych przewidziana była „bogata część koncertowa"[6]. Co ciekawe, uroczystość zaplanowano na 17 czerwca. Z kolei w roku 1935 PPS organizowała Dzień Kobiet 31 sierpnia i 1 września[7]. Najwyraźniej socjaliści nie przywiązywali wagi do daty 8 marca, być może chcąc uniknąć skojarzenia z sowiecką Rosją.

[3] Tamże.

[4] https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/45289/1/Mezinarodni%20den%20zen%20v%20Rusku%20.pdf [dostęp 16.01.2025].

[5] https://muzhp.pl/kalendarium/pierwsze-obchody-dnia-kobiet-w-polsce [dostęp 16.01.2025].

[6] Zob. MN-U.287.

[7] https://polona.pl/item-view/453ceebe-3acc-47ea-acc5-fc56f2d8f449?page=0. [dostęp 16.01.2025].

Inaczej nielegalna Komunistyczna Partia Polski. Na wszystkich plakatach i ulotkach KPP przechowywanych w Muzeum Niepodległości jako Dzień Kobiet wskazywany jest 8 marca. „Niech żyje 8 Marca – międzynarodowy dzień walki kobiet!" – głosi nagłówek ulotki z 1934 roku[8]. „Niech żyje międzynarodowy komunistyczny dzień kobiet! (...) Dnia 8 marca wszyscy na ulicę – na demonstracje i masówki pod sztandarami KPP!" – nawoływał ręcznie wykonany plakat z tego samego roku podpisany przez Komunistyczny Związek Młodzieży Polski (młodzieżówkę KPP) z Siedlec[9]. „Kobiety, dzień 8 marca jest dniem walki z kapitalizmem i faszyzmem" – głosił afisz wykonany w Ostrowcu Świętokrzyskim w 1935 roku[10]. Plakaty takie, jako agitacja komunistyczna, były usuwane przez policję. Lewicowe konotacje sprawiły, że Dzień Kobiet nie mógł się spopularyzować w Polsce przedwrześniowej. I dokładnie z tego samego powodu dostał swoją wielką szansę po 1945 roku.

Z okazji święta więcej pracy. Dzień Kobiet w okresie stalinizmu

W latach 1945–1948 zasięg obchodów Dnia Kobiet był ograniczony, unikano też zbyt wyraźnych haseł politycznych. Od początku podstawową formą świętowania była akademia okolicznościowa, w okresie tużpowojennym często połączona z uroczystą mszą. Od początku również kobietom wręczano upominki, paczki lub drobne sumy pieniędzy, co miało wpłynąć na społeczną akceptację święta[11].

W 1949 roku, wraz z nastaniem w Polsce stalinizmu, charakter obchodów święta kobiet zdecydowanie się zmienił. Zgodnie z duchem epoki uroczystości miały teraz charakter centralny

[8] Zob. MN-U.1065.
[9] Zob. MN-E.1726.
[10] Zob. MN-E.3185/1.
[11] N. Jarska, *Obchody Dnia Kobiet w Polsce Ludowej*, s. 16, https://rcin.org.pl/dlibra/publication/63173/edition/46816?language=en [dostęp 16.02.2025].

i masowy. Dzień Kobiet dołączył do kalendarza świąt państwowych – przekaźników totalitarnej propagandy. W okresie stalinizmu pojawił się nowy element obchodów – list KC PZPR skierowany do kobiet. Podkreślał on rangę święta i stał się tradycją na cały okres PRL[12]. Hasła, które towarzyszyły świętu kobiet: praca, pokój i internacjonalizm, zasadniczo nie wyróżniały go spośród innych komunistycznych świąt tamtego okresu.

Po uchwaleniu planu sześcioletniego władze rozpoczęły szeroko zakrojony werbunek kobiet do pracy w przemyśle, zwłaszcza do tak zwanych nowych zawodów, dotąd zastrzeżonych dla mężczyzn[13]. To wtedy pojawiły się postacie murarki czy traktorzystki – żywych do dziś symboli epoki komunizmu. Nic więc dziwnego, że najważniejszym elementem Dnia Kobiet w stalinowskiej Polsce były zobowiązania produkcyjne podejmowane przez żeńskie załogi fabryk. Zgłaszanie tych zobowiązań rozpoczynało się już miesiąc wcześniej. Jak donosiło „Życie Warszawy" 8 lutego 1950 roku:

„W związku ze zbliżającym się Międzynarodowym Dniem Kobiet robotnice Warszawskich Zakładów Przemysłu Odzieżowego im. 17 Stycznia podjęły konkretne zobowiązania przyśpieszenia i podniesienia jakości produkcji. Na naradę wytwórczą, która odbyła się wczoraj, przybyła cała załoga. (...) Pierwsza wystąpiła Sakowska z krajalni – Od dziś – powiedziała – będę wykonywać 130 proc. i ani jednego braku. Dotychczas wykonywała ona 123 proc. normy. Prażanowska z taśmy nr 1 przyrzeka sumienniej przestrzegać dyscypliny pracy i od dziś zamiast 101 proc normy wykonywać 110 proc. (...) Na koniec robotnice przyjęły uchwałę: (...) przez codzienne usprawnienie naszej pracy najlepiej uczcimy Międzynarodowy Dzień Kobiet – kobiet budujących, kobiet walczących o pokój dla swoich najbliższych"[14].

[12] N. Jarska, dz. cyt., s. 17.

[13] K. Stańczak-Wiślicz, P. Perkowski, M. Fidelis, B. Klich-Kluczewska, *Kobiety w Polsce 1945–1989: nowoczesność, równouprawnienie, komunizm*, Kraków 2020, s. 122.

[14] *Konkretne zobowiązania. Lepszą pracą robotnice WZPO uczczą Międzynarodowy Dzień Kobiet*, „Życie Warszawy" 1950, nr 39.

„W woj. gdańskim już ponad 10 tys. kobiet podjęło specjalne zobowiązania produkcyjne, w celu uczczenia dnia 8 marca. M.in. 1500 robotnic przemysłu jedwabniczego przystąpiło do pracy na dwóch warsztatach" – informowała ta sama gazeta 19 lutego 1950 roku[15]. Zobowiązania podejmowały nie tylko robotnice. W województwie kieleckim 80 kół gospodyń wiejskich powzięło zobowiązania skupu trzody chlewnej, tworzenia zespołów hodowli drobiu, dostawy mleka i jaj do spółdzielni oraz powiększenia uprawy roślin oleistych[16].

„Ruch współzawodnictwa dla uczczenia Międzynarodowego Dnia Kobiet obejmuje coraz liczniejsze rzesze kobiet ze wszystkich warstw pracującego społeczeństwa Polski. Członkinie Związku Nauczycielstwa Polskiego okręgu śląsko-dąbrowskiego zobowiązały się do: zmobilizowania wszystkich nauczycieli okręgu w liczbie 11 000 do samokształcenia ideologicznego; zwiększenia liczby nauczycielek pracujących na kursach dla analfabetów do liczby 1.500; i prowadzenia akcji uświadamiania politycznego wśród kobiet innych zawodów. (...) Członkinie kół terenowych Ligi Kobiet w Rzeszowie podjęły szereg konkretnych zobowiązań. Maria Styś oświadczyła, iż okres poprzedzający Międzynarodowy Dzień Kobiet poświęci na werbowanie kobiet w szeregi TPPR, gdyż w przyjaźni obu narodów widzi najlepszą gwarancję stałego pokoju"[17].

W powyższych cytatach oprócz zobowiązań przekroczenia normy przewija się hasło pokoju. Łączono z nim obchody Dnia Kobiet przez cały okres istnienia PRL, uważano bowiem, że kobiety jako matki niejako naturalnie są zainteresowane ruchem pokojowym[18]. Dlatego oprócz zobowiązań do przekraczania normy załogi zaciągały też tzw. warty pokoju, czyli dobrowolną (w teorii) pracę po godzinach: „Robotnice fabryki »Fuchsa« w celu uczczenia Mię-

[15] *Szeroką falą płyną zobowiązania kobiet*, „Życie Warszawy" 1950, nr 50.

[16] T. Trepka, *Jak obchodzono dzień kobiet w stalinowskiej Polsce*, https://plus.echodnia.eu/swietokrzyskie/jak-obchodzono-dzien-kobiet-w-stalinowskiej-polsce/ar/11869470 [dostęp 16.02.2025].

[17] *Przedstawicielki inteligencji pracującej podejmują czyn 8 marca*, „Życie Warszawy" 1950, nr 46.

[18] N. Jarska, dz. cyt., s. 18.

dzynarodowego Dnia Kobiet przyjęły długofalowe zobowiązania. (...) W dniach 6, 7 i 8 marca wszystkie robotnice trzymać będą Warty Pokoju"[19]. „Setki tysięcy kobiet polskich zaciągnęły »Warty Pokoju« dla uczczenia święta 8 Marca"[20] – głosił nagłówek artykułu „Życia Warszawy" z 7 marca 1950 roku. Meldunki o wykonaniu podjętych zobowiązań składano na akademiach okolicznościowych, a przodownice otrzymywały odznaczenia[21]. „W Katowicach odbyła się 6 bm. centralna hutnicza akademia. (...) W czasie akademii liczne kobiety – przodownice pracy – złożyły meldunki o realizacji zobowiązań 8-marcowych"[22].

Hasło walki o pokój naturalnie łączyło się z hasłem internacjonalizmu. Międzynarodowy Dzień Kobiet miał być dniem solidarności i wspólnej walki wszystkich postępowych kobiet. „»Międzynarodowy Dzień Kobiet – to dzień mobilizacji sił do walki o pokój« – »Niech żyje międzynarodowa solidarność kobiet w walce o pokój!« – »Czyn 8 Marca to pierwszy wkład kobiet w realizację planu 6-letniego« – pod tymi hasłami odbyła się w Warszawie uroczysta akademia kobiet stolicy w dniu 8 marca"[23]. Kobiety z różnych krajów wysyłały listy z poparciem dla wspólnej walki o pokój i potępieniem dla podżegaczy wojennych. Listy te drukowano w prasie[24]. Hasła pokoju, pracy i internacjonalizmu można odnaleźć również na prezentowanych plakatach z epoki[25].

Jeśli chodzi o obdarowywanie kobiet, to w okresie stalinowskim przodownicom wręczano odznaczenia i dyplomy, rzadziej zdarzały się upominki lub nagrody pieniężne.

---

[19] *Robotnice Fuchsa na Międzynarodowy Dzień Kobiet, „*Życie Warszawy" 1950, nr 41.

[20] „Życie Warszawy" 1950, nr 66.

[21] N. Jarska, dz. cyt., s. 17.

[22] *Zobowiązania produkcyjne i „Warty Pokoju" dla uczczenia Międzynarodowego Dnia Kobiet. Uroczystości i akademie w całym kraju*, „Życie Warszawy" 1950, nr 67.

[23] *Uroczyste obchody Międzynarodowego Dnia Kobiet w Polsce*, „Życie Warszawy" 1950, nr 68.

[24] T. Trepka, dz. cyt.

[25] Zob. MN-Pl.709, MN-Pl.489, MN-Pl.511, MN-Pl.536.

Kwiatek dla Ewy. Dzień Kobiet w latach 60. i 70.

Przełom roku 1956 i wejście na tak zwaną polską drogę do socjalizmu pociągnęły za sobą zmianę polityki wobec kobiet. Przestano promować nowe zawody i powrócono do bardziej tradycyjnego podejścia do pracy kobiet. Nastąpił zwrot w postrzeganiu kobiecości, utożsamianej odtąd z jednej strony z macierzyństwem, a z drugiej z urodą i atrakcyjnością[26]. Ideałem kobiety przestała być traktorzystka, zastąpił ją kociak z krzyżówki w „Przekroju". Te zmiany miały swoje odbicie również w obchodach Dnia Kobiet.

W latach 1957–1960 święto nie miało określonego rytuału. Oprócz akademii wiele instytucji organizowało imprezy o charakterze kulturalnym, prasa również poświęcała obchodom mniej miejsca niż poprzednio[27]. Zmiany widoczne są również na plakatach, które w tamtym okresie przedstawiają głównie matkę z dzieckiem[28]. Odwrót od stalinizmu oznaczał szukanie nowej treści, która mogłaby zastąpić przebrzmiały rytuał narzuconego odgórnie święta.

W 1960 roku „Express Wieczorny" ogłosił akcję „Kwiatek dla Ewy", która miała stanowić „odstępstwo od sztywnej gali, fety i oficjałki". Do akcji włączyły się warszawskie domy towarowe, sklepy i restauracje. Hasło „Kwiatek dla Ewy" podchwycone przez inne media powtarzano do końca lat 70.

„Nasz kwiatek dla Ewy. Kronika przyłącza się do hasła »Expresu«. Przy marcowym święcie przyjmijcie chociaż z ekranu skromny bukiet i mnóstwo najczulszych życzeń. To dla Was, bez których świat byłby bardzo smutny[29]"

[26] K. Stańczak-Wiślicz, P. Perkowski, M. Fidelis, B. Klich-Kluczewska, dz. cyt., str. 13.
[27] N. Jarska, dz. cyt., s. 18.
[28] Zob. MN-Pl.922, MN-Pl.1361.
[29] *Na dzień kobiet*, PKF 10B/60, https://www.youtube.com/watch?v=jaf38gBY8Ys [dostęp 21.02.205].

– tak życzenia kobietom składała Polska Kronika Filmowa. Wykorzystanie imienia biblijnej Ewy miało wskazywać, że Dzień Kobiet jest świętem wszystkich pań, matek, żon, babć i wnuczek. Świętowano po prostu kobiecość[30]. Odtąd to właśnie kwiaty, zwłaszcza najłatwiej dostępne w PRL u progu wiosny goździki, stały się symbolem 8 Marca. „Aż dziw, z jak szerokim odzewem ze strony naszych mężów, synów, kolegów spotkało się to hasło rzucone przez prasę parę lat temu. Ten mały kwiatek, wręczany każdej kobiecie, zmienił atmosferę Dnia Kobiet, dodając oficjalnemu świętu ciepła, uśmiechu i serdeczności otaczających nas Adamów"[31]. 8 Marca kwiaciarnie były oblegane, głównie przez panów:

„300 tys. rozmaitych kwiatów przygotował MHD Kwiaty na Święto Kobiet. Niemal połowa to goździki. Znaczne ilości będą też tulipanów i żonkili. Trudniej będzie natomiast o frezje, bez, gerbery. Aby ułatwić dokonywanie zakupów, 8 marca wszystkie kwiaciarnie rozpoczną pracę już o godz. 7 rano. Tradycyjnie już w Święto Kobiet organizowane będą stoiska z kwiatami w większych zakładach pracy, m.in. u »Kasprzaka«, »Róży Luksemburg«"[32].

Kwiaty pojawiają się także na plakatach. Na ośmiu prezentowanych w katalogu afiszach stanowią główny motyw[33].

Oprócz kwiatów wręczano też inne upominki:

„Wśród podarunków na Dzień Kobiet nie powinno zabraknąć również książek. Stołeczne księgarnie przygotowały na tę okazję sporo interesujących pozycji wydawniczych. Dla pań – dodatkowa premia. Wszystkie warszawskie placówki Domu Książki powitają pierwszą przedstawicielkę płci pięknej, która dokona zakupu w dniu 8 marca – miłą niespodzianką"[34].

[30] N. Jarska, dz. cyt., s. 19.
[31] *Kwiatek dla Ewy*, „Przyjaciółka" 1964, nr 10, s. 3.
[32] *Kwiatek dla Ewy*, „Życie Warszawy" 1972, nr 56.
[33] Zob. m.in. MN-Pl.2591, MN-Pl.3133, MN-Pl.3931.
[34] *Książka dla Ewy*, „Życie Warszawy" 1963, nr 55.

„Nie starczy, zdaje się, kwiatów dla wszystkich dzisiejszych solenizantek. Cóż robić, proszę przemiłych pań – zima, mrozy. (...) Wybaczcie panie, jeśli którymś z Was dostaną się jedynie czekoladki czy kolońska woda”[35].

Z okazji 8 Marca kupowano kosmetyki, pończochy, bieliznę, a nawet większe prezenty, takie jak prodiż czy pralka[36]. Reklamy zamieszczane w prasie, lepsze zaopatrzenie sklepów czy okolicznościowe dekoracje wystaw świadczyły o pewnej komercjalizacji święta[37].

Dzień Kobiet przeniknął do sfery prywatnej. Kobiety zaczęły oczekiwać życzeń i kwiatów od mężów czy synów. W 1971 roku w rubryce „Czytelnicy piszą, Przyjaciółka odpowiada” wydrukowano list chłopaka, który pytał, jak się zachować na przyjęciu z okazji 8 Marca, na które został zaproszony przez swoją dziewczynę. „Przyjaciółka” radziła złożyć życzenia wszystkim paniom w domu, także babci i 10-letniej siostrze sympatii[38]. Inna czytelniczka w tej samej rubryce skarżyła się, że jej mąż „nie uznaje” Dnia Kobiet. „Nigdy nie składa mi żadnych życzeń, uważa, że to śmieszne”[39]. Redakcja zachęcała do świętowania „w babskim gronie”. „W Dniu Kobiet, (...) gdy mężowie będą zajęci szukaniem kwiatków, my zróbmy dla siebie małe przyjęcie damskie” – zachęcała Irena Gumowska na łamach „Życia Warszawy”[40]. Oprócz prezentów materialnych jednym z aspektów nieoficjalnych obchodów w tym okresie była zamiana ról męskich i kobiecych[41]. Z okazji święta obowiązki domowe mieli wykonywać mężczyźni. Na tylnej okładce „Przyjaciółki” z marca 1964 roku widnieje zegar, pośrodku którego stoi kobieta trzymająca napis: „8 Marca”. Zamiast cyfr na tarczy przedstawiono rysunki, na których

[35] *Kwiatek dla Ewy*, „Życie Warszawy” 1963, nr 57.
[36] N. Jarska, dz. cyt., s. 19.
[37] Tamże, s. 20.
[38] *Czytelnicy piszą, Przyjaciółka odpowiada*, „Przyjaciółka” 1971, nr 10, s. 13.
[39] Tamże.
[40] I. Gumowska, *Tort dla Ewy*, „Życie Warszawy” 1972, nr 55.
[41] N. Jarska, dz. cyt., s. 21.

mężczyzna zajmuje się obowiązkami uchodzącymi za kobiece: sprzątaniem, gotowaniem, opieką nad dzieckiem. Podpis głosił: „O czym marzymy”[42]. Rytuał zamiany ról często traktowany był w konwencji żartu. Ukazując nieporadność mężczyzn przy gotowaniu czy zmywaniu, umacniano tradycyjny podział obowiązków[43]. Ten swoisty dzień dobroci dla kobiet w istocie mógł więc przysparzać solenizantkom więcej kłopotów niż radości. Skłaniał także do gorzkich refleksji: „Może właśnie w tym dniu – kiedy to mąż przygotowuje nam śniadanie, kiedy syn wyręcza nas w jakichś domowych czynnościach – uświadamiamy sobie, jak nam wiele brakuje do zupełnego zrównania z mężczyzną w obowiązkach i prawach – nie pisanych, lecz utrwalonych przez obyczaj, przez tradycję – trochę przez nas same” – pisała „Przyjaciółka”[44]. Nie wiadomo dokładnie, jak duży zasięg miały prywatne obchody Dnia Kobiet. W badaniach przeprowadzonych w środowisku robotniczym na początku lat 70. 60 proc. respondentek świętowało w domach – mężczyźni wręczali im kwiaty i wyręczali w obowiązkach, a 44 proc. badanych odbywało wizyty towarzyskie[45]. Świętowanie w rodzinach inteligenckich czy chłopskich zapewne odbiegało od tego schematu.

Po 1956 roku zmianie uległy też obchody Dnia Kobiet w zakładach pracy. Ich głównym organizatorem były związki zawodowe, przede wszystkim komisje kobiece przy radach zakładowych i Liga Kobiet. Oprócz akademii stałym elementem obchodów stały się podarunki. Co istotne, nie wręczano ich już przodownicom pracy, ale wszystkim pracownicom. Najczęstszymi upominkami poza kwiatami były: słodycze, kosmetyki, bielizna czy talony. Wręczanie prezentu odbywało się w dość siermiężny sposób – kobiety ustawiały się w kolejce i po otrzymaniu go kwitowały odbiór[46]. „Miłe panie, proszę ustawić się w kolejce. Odbiór goździka przy-

[42] *O czym marzymy*, „Przyjaciółka” 1964, nr 10, s. 16.
[43] N. Jarska, dz. cyt., s. 21.
[44] *Nasz dzień*, „Przyjaciółka” 1963, nr 10, s. 3.
[45] N. Jarska, dz. cyt., s. 20.
[46] Tamże, s. 22.

musowy pod groźbą sankcji dyscyplinarnych" – wykpiwała sztampę towarzyszącą obchodom Dnia Kobiet Polska Kronika Filmowa w 1969 roku[47]. Podarunki w zakładach pracy wręczali mężczyźni. Oni również podawali kobietom kawę czy wino. Do mniej oficjalnych obchodów święta w miejscu pracy należały zabawy taneczne. Spotykały się zresztą z krytyką, gdyż często wiązały się z nadmiernym spożyciem alkoholu[48].

Dzień Kobiet nadal obchodzono na szczeblu państwowym. Oprócz centralnej akademii pojawiała się nowa forma – spotkanie delegacji kobiet z przedstawicielami najwyższych władz PRL. Pierwszy raz odbyło się w 1958 roku, kontynuowała je także ekipa Edwarda Gierka[49]. „W związku z przypadającym 8 marca Międzynarodowym Dniem Kobiet przewodniczący Rady Państwa A. Zawadzki przyjął 6 bm. w Belwederze kilkudziesięcioosobową grupę kobiet reprezentujących różne środowiska społeczne i regiony kraju – aktywistki Ligi Kobiet, komitetów FJN, rad narodowych, spółdzielczości i ruchu zawodowego" – donosiło „Życie Warszawy" w 1963 roku[50]. Podobny w treści artykuł pojawił się w 1972 roku: „Przed zbliżającym się Międzynarodowym Dniem Kobiet w KC PZPR gościła 6 bm. kilkudziesięcioosobowa grupa kobiet ze wszystkich województw, reprezentujących różne środowiska zawodowe i społeczne. Serdecznie, bezpośrednio, po gospodarsku, rozmawiały one z I sekretarzem KC PZPR E. Gierkiem, z członkami Biura Politycznego: premierem P. Jaroszewiczem i sekretarzem KC E. Babiuchem"[51]. Spotkania organizowano też na szczeblu lokalnym:

„Tradycyjną lampką wina przyjmowano wczoraj na stołecznym Ratuszu kilkadziesiąt mieszkanek naszego miasta. Przyszły prosto z fabryk, biur i instytucji. W imieniu Stołecznego Komitetu FJN poseł

[47] *Odfajkowane,* PKF 11/A69, https://www.youtube.com/watch?v=e03zKRNlVFY [dostęp 20.02.2025].
[48] N. Jarska, dz. cyt., s. 23.
[49] Tamże, s. 21.
[50] *Spotkanie z A. Zawadzkim w przededniu święta kobiet,* „Życie Warszawy" 1963, nr 56.
[51] *W przededniu 8 Marca kwiaty i najserdeczniejsze życzenia. Kobiety polskie gościły u E. Gierka, P. Jaroszewicza i E. Babiucha,* „Życie Warszawy" 1972, nr 56.

Stanisław Osiński złożył gorące życzenia. W imieniu prezydium St. RN przewodniczący J. Zarzycki składał »solenizantkom« życzenia i podziękowania za pracę zawodową i społeczną”[52].

W listach władz do „kobiet polskich” przewijały się inne hasła niż w latach 50. Kobietom wyrażano uznanie za ich wysiłek, zachęcano do dalszej pracy, zapewniano też o uwzględnieniu w polityce społecznej spraw dla nich istotnych[53]. Rzadziej poruszano motyw równouprawnienia, podkreślano raczej, że najważniejszym powołaniem kobiety jest rola żony i matki.[54] Matka – wychowawczyni przyszłych pokoleń – zastąpiła przodownicę pracy z okresu stalinizmu.

Świętowanie w czasach kryzysu. Dzień Kobiet w latach 80.

Kryzys początku lat 80. położył się cieniem także na obchodach Dnia Kobiet. W świętowaniu brakowało dawnego rozmachu i optymizmu. Prasa pisała przede wszystkim o trudnej sytuacji:

„Czasy, w jakich dziś żyjemy, nie są dla naszych Pań łatwe. Główny ciężar obowiązków domowych i rodzinnych, nawet przy najlepszej woli mężczyzn – co się zdarza – spada na barki piękniejszej części naszego społeczeństwa. Wszak One to pracują na dwóch, a czasem i trzech etatach. Z wielkim trudem, sercem i oddaniem godzą, jak tylko umieją najlepiej, obowiązki zawodowe, domowe, rodzinne”

[52] *Warszawianki w ratuszu*, „Życie Warszawy” 1963, nr 58.
[53] N. Jarska, dz. cyt., s. 25.
[54] K. Stańczak-Wiślicz, P. Perkowski, M. Fidelis, B. Klich-Kluczewska, dz. cyt., s. 78.

– pisała „Trybuna Ludu" w marcu 1983 roku[55]. Kryzys i beznadzieja przebijały zewsząd, doskonale widać je w marzeniach kobiet przepytanych przez dziennikarza „Trybuny". Dyrektorka szkoły chciałaby „zacząć rok szkolny z kompletem podręczników", rolniczka marzyła o wakacjach, a bardziej przyziemnie o kupnie mężowi „przydatnych na wsi gumofilców", położna pragnęła „jeśli już nie zniknięcia, to choćby radykalnego zmniejszenia kolejek i kupowania bez tłoku. Marzę o kupowaniu tego, co mi jest potrzebne, a nie tego, co jest, bez możliwości wyboru"[56]. Zakupy i przygotowywanie posiłków zgodnie z tradycyjnym podziałem ról spadały na barki kobiet, więc to one szczególnie odczuwały braki na rynku i wszechobecne kolejki. Odbiciem tego jest kartka pocztowa wydana w drugim obiegu, na której przedstawiono kartę zaopatrzeniową z napisem „Dzień Kobiet"[57].

W tej dekadzie oficjalne spotkania kobiet z władzami przybrały nową formę – spotkań w zakładach pracy. W latach 1981–1983 I sekretarz KC PZPR i premier Wojciech Jaruzelski spędził 8 Marca w „kobiecych" fabrykach Żyrardowa i Łodzi[58]. W latach 80. jeszcze mocniej podkreślano w obchodach Dnia Kobiet wątek macierzyństwa. Powrócono do symbolu Matki Polki, wykorzystywanego zresztą nie tylko przez władze, lecz także kościół i opozycję. „Głęboki hołd należy się kobietom, a szczególnie matkom polskim, wnoszącym do życia narodu to, co najcenniejsze – swoje macierzyństwo" – powiedział Wojciech Jaruzelski zapowiadając budowę szpitala-pomnika Centrum Zdrowia Matki Polki w Łodzi[59]. Z haseł od początku towarzyszących obchodom Dnia Kobiet ostał się jedynie pokój, powiązany z międzynarodowym charakterem święta. Co ciekawe, polskie plakaty z ostatniej dekady PRL prezentowane w niniejszym albumie są całkowicie pozbawione akcentów ideologicznych,

[55] *Ich święto i dzień powszedni*, „Trybuna Ludu" 1983, nr 56.
[56] A. Marczak, *O życiu codziennym z okazji święta*, „Trybuna Ludu" 1983, nr 54.
[57] Zob. MN-P.4091.
[58] N. Jarska, dz. cyt., s. 25.
[59] Cyt. za K. Stańczak-Wiślicz, P. Perkowski, M. Fidelis, B. Klich-Kluczewska, dz. cyt., s. 86.

wątek pokoju jest natomiast wyraźnie widoczny w plakatach innych krajów socjalistycznych z tego okresu.

W latach 80. niezmienne pozostały główne elementy obchodów Dnia Kobiet w zakładach pracy: akademie i wręczanie upominków w postaci trudno dostępnych wówczas dóbr, takich jak rajstopy, mydło czy kawa.

Co nam zostało z tych lat?

Transformacja, która dokonała się w Polsce po 1989 roku, odrzucała tradycje wyrosłe w PRL. Dzień Kobiet przestał być świętowany oficjalnie. Jako święto państwowe został zniesiony w 1993 roku przez rząd Hanny Suchockiej – o ironio, pierwszej kobiety premiera w historii Polski[60]. Zwyczaj wręczania kwiatków zdążył się jednak na tyle zakorzenić w świadomości społecznej, że po pewnym czasie odżył z nową siłą. Kapitalizm ponownie skomercjalizował Dzień Kobiet: kluby, kina czy restauracje oferują tego dnia atrakcje skierowane do pań. W sklepach pojawiają się promocje na produkty przeznaczone dla kobiet.

Do strefy publicznej święto powróciło w 2000 roku. Wtedy na wieść o najściu policji na gabinet ginekologiczny w Lublińcu zorganizowano w Warszawie pierwszą Manifę – demonstrację uliczną w obronie praw kobiet. Odtąd manify organizowane są corocznie w różnych miastach Polski. Głoszone na nich hasła dotyczą nie tylko praw kobiet, lecz także pracowniczych i socjalnych. Dzień Kobiet powrócił do swoich korzeni.

Bibliografia:

Stańczak-Wiślicz K., Perkowski P., Fidelis M., Klich-Kluczewska B., *Kobiety w Polsce 1945–1989: nowoczesność, równouprawnienie, komunizm*, Kraków 2020.

[60] https://www.ekokalendarz.pl/dzien-kobiet/ [dostęp 16.01.2025].

Jarska N., *Obchody Dnia Kobiet w Polsce Ludowej,* [w:] „Dzieje Najnowsze", Rocznik XLII, 2010, 4, https://rcin.org.pl/dlibra/publication/63173/edition/46816?language=en [dostęp 16.02.2025].

Trepka T., *Jak obchodzono dzień kobiet w stalinowskiej Polsce*, https://plus.echodnia.eu/swietokrzyskie/jak-obchodzono-dzien-kobiet-w-stalinowskiej-polsce/ar/11869470 [dostęp 16.02.2025].

Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie: Międzynarodowy Dzień Kobiet: spojrzenie w przeszłość [dostęp 16.01.2025].

https://www.internationalwomensday.com/Activity/15586/The-history-of-IWD [dostęp 16.01.2025].

https://muzhp.pl/kalendarium/pierwsze-obchody-dnia-kobiet-w-polsce [dostęp 16.01.2025].

https://www.ekokalendarz.pl/dzien-kobiet/ [dostęp 16.01.2025].

Na dzień kobiet, PKF 10B/60, https://www.youtube.com/watch?v=jaf38gBY8Ys [dostęp 21.02.205].

Odfajkowane, PKF 11/A69, https://www.youtube.com/watch?v=e03zKRNlVFY [dostęp 20.02.2025].

„Przyjaciółka" r. 1963, 1964, 1971, wybrane numery.

„Trybuna Ludu" r. 1983, wybrane numery.

„Życie Warszawy" r. 1950, 1963, 1972, wybrane numery.

Małgorzata Karolina Piekarska
Muzeum Niepodległości w Warszawie
ORCID: 0000-0002-6551-6839

Matka i przodownica, czyli wizerunek kobiety w sztuce PRL

Namalowany w 1950 roku przez Wojciecha Fangora (1922–2015), a znajdujący się w Muzeum Sztuki w Łodzi obraz zatytułowany *Postaci* należy do najbardziej kanonicznych dzieł polskiego socrealizmu. Operuje prostym przekazem zbudowanym na zasadzie kontrastów mówiących o tym, co dobre, a co złe. Można nawet pokusić się o stwierdzenie, że gdyby zaczynający się od słów: „Do tatusia synek podszedł, / Taki – ot – malusi / Co to znaczy »źle« i »dobrze«? / Powiedz mi, tatusiu[1]" wiersz Włodzimierza Majakowskiego (1893–1930) adresowany był do dorosłych, ów obraz mógłby być do niego ilustracją. Przedstawia bowiem dwie kobiety, z których jedna może być uznana za postać pozytywną, a druga negatywną, czyli jedna to ta, która postępuje dobrze, a druga to ta, która postępuje źle, i widać to zarówno w ich postawach, jak i ubiorach. Zło symbolizuje tu antybohaterka, ubrana w sukienkę z zagranicznymi napisami: „Coca-cola", „London", „Miami", „New York" i „Wall Street", trzymająca w dłoniach z czerwonymi paznokciami, wypielęgnowanymi zapewne u manikiurzystki, błyszczącą zieloną torebkę. Być może właśnie wyszła od fryzjera, co zdradzają starannie ułożone włosy. Jej umalowana twarz ukryta jest za dużymi przeciwsłonecznymi okularami w żółtych

[1] Tłumaczenie Władysława Broniewskiego.

oprawkach, zaś umalowane karminowo usta zdradzają wyniosłość. Czuje się lepsza od innych. Z pewnością lepsza od pozytywnej postaci, choć ta również zdaje się patrzeć na nią dumnie i z góry. Ale... ma na to społeczne przyzwolenie. Reprezentuje przecież dobro, czyli człowieka pracy. Jest silna, ma mocne ramiona, widoczne pod podwiniętymi rękawami roboczego stroju, spracowane dłonie opiera na trzonku łopaty. Na dodatek ma przy boku mężczyznę. W przeciwieństwie do wypacykowanej antagonistki, która stoi samotnie.

Symboliczne są również tła, na których umieszczono postaci. Ta dobra ma za sobą nowo wybudowane domy (obraz powstał pięć lat po wojnie), a zła – ruiny. Nawet niebo na obrazie wskazuje, kto jest kim. Chmury straszą za plecami wyfiokowanej zwolenniczki zgniłego Zachodu, a cudowny błękit rozpościera się za spracowaną polską robotnicą.

Obraz Fangora jest zgodny z panującą w tym czasie ideologią, w myśl której dobra kobieta to kobieta pracująca. Taka nie musi specjalnie dbać o siebie, bo wewnętrzne piękno odbija się i tak na jej obliczu, a wartościowy mężczyzna z pewnością je dostrzeże. Choć dziś niektórzy krytycy, analizując dzieło Fangora, twierdzą, że towarzysz dobrej kobiety zagląda w dekolt tej wyfiokowanej, czyli złej.

Postaci były zgodne z ówczesnymi wymaganiami, jakie stawiano sztuce po kongresie zjednoczeniowym w 1948 roku, kiedy PZPR przystąpiła do podporządkowywania sobie kultury. Konferencja z udziałem artystów odbyła się w Nieborowie w lutym 1949 roku, a w czerwcu, podczas ogólnopolskiego Zjazdu Delegatów Związku Polskich Artystów Plastyków, uznano socrealizm za jedyną dopuszczalną formę twórczości. Jakub Berman, członek Biura Politycznego PZPR, oficjalnie stwierdził, że „sztuka postępowa może być tylko i wyłącznie sztuką walczącą, sztuką realizmu socjalistycznego. Wszelka inna pozycja twórcy jest tylko świadomym lub nieświadomym staczaniem się na pozycje wyrodniejącej sztuki ginącego świata”[2].

Jednak przeciętny człowiek rzadziej widział obraz Fangora, choć ten był pokazywany publicznie, a jego wizerunek drukowano w prasie. Najczęściej tzw. Kowalski obcował ze sztuką

[2] Cytat za: Andrzej Osęka, *Produkcyjniaki i wcierki,* [w:] „Polityka” 2010, nr 18.

w postaci rysunków na znaczkach pocztowych czy plakatach. Dlatego to one w czasach PRL stanowiły podstawowe narzędzie propagandy. W końcu każdy miał do czynienia z korespondencją, bo albo odbierał pisma, albo sam je wysyłał, a plakaty obecne były w przestrzeni publicznej na słupach lub płotach otaczających liczne budowy powojennej Polski. Żeńskie bohaterki artystycznych przedstawień propagandowej sztuki tego okresu to kobiety pracujące albo spełniające się w roli matki. Warto pamiętać, że w ZSRR kobiety, które urodziły kilkoro dzieci, dostawały od państwa coś w rodzaju pensji, uważano bowiem, że opieka nad gromadką potomstwa to wykonywanie pracy dla dobra społeczeństwa.

Dobrym przykładem łączenia w jednym dziele obu funkcji są pochodzące z 1952 roku znaczki pocztowe „Międzynarodowy Dzień Kobiet" (Nr Inw. MN-E.6630/264 oraz Nr Inw. MN-E.6630/268) autorstwa malarza i grafika, projektanta przeszło 80 znaczków Poczty Polskiej, Stefana Łukaszewskiego (1918–2002). Artysta przedstawił kobietę pracującą, która niczym tytułowa *Wolność wiodąca lud na barykady* z pochodzącego z 1830 roku obrazu Eugène'a Delacroix (1798–1863) trzyma sztandar i przewodzi pochodowi. Tuż za nią idzie matka z dzieckiem na ręku. One są uosobieniem kobiet, dla których w tym czasie wyznaczono dwie drogi: pracownicy, która jest przodownicą pracy, lub matki. Przodować w pracy zaś można np. w fabryce, jak czyni to włókniarka z innego znaczka tego samego artysty, wyemitowanego przez Pocztę Polską w roku 1954 z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet (Nr Inw. MN-E.6630/396). Można też przodować, kierując traktorem lub roznosząc listy – jak bohaterki znaczków zaprojektowanych przez Hannę Przeździecką, a stanowiących kontynuację serii z roku 1954 wyemitowanej z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet (Nr Inw. MN-E.6630/397 i Nr Inw. MN-E.6630/398).

Wspomniany na początku Wojciech Fangor zaprojektował w 1953 roku wraz z Jerzym Tchórzewskim (1928–1999) plakat ze sloganem „Pozdrawiamy kobiety pracujące dla pokoju i rozkwitu ojczyzny" (Nr Inw. MN-Pl.489). Przedstawiona na nim kobieta jest niezwykle podobna do tej z obrazu Fangora *Postaci*. Również ma na sobie strój roboczy, ma silne ramiona,

dumne spojrzenie, jasne niebo nad głową, tylko narzędzie pracy inne. Tym razem jest to kielnia. Cóż, to wtedy powstał pierwszy polski pełnometrażowy film barwny pt. „Przygoda na Mariensztacie" w reżyserii Leonarda Buczkowskiego, a pochodząca z niego piosenka do słów Ludwika Starskiego zawierała fragment: „Dziś rano twe dłonie dziewczęce / mieszały i wapno i piach. / Wieczorem olśnienie w kwiecistej sukience / ładna jesteś jak, ładna jesteś jak... ach!". Namalowana na plakacie kobieta jest właściwie ilustracją tego, co rano robiła bohaterka piosenki, choć nie jest to afisz do filmu.

Na plakatach z lat 50. i początku lat 60. kobieta przedstawiana jest też jako matka czule tuląca dziecko lub wręcz opiekująca się nim. Ma też inne zadanie, którym jest dbanie o pokój na świecie. Widać to na plakacie, który zaprojektowali wspólnie w 1955 roku Tadeusz Jodłowski (1925–2015) oraz Barbara Zbrożyna (1923–1995) z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet (Nr Inw. MN-Pl.536). Warto w tym momencie napomknąć, że Muzeum Niepodległości posiada nie tylko egzemplarze tego plakatu wydrukowane przez wydawnictwo „RSW Prasa", lecz także oryginał namalowany temperą na kartonie (Nr Inw. MN-PlO.171). Artyści przedstawili tu matkę tulącą dziecko, które prawą rękę wyciąga do gołąbka stanowiącego symbol pokoju. Para siedzi na tle okna, za którym widać jasne, błękitne niebo. Słowo „pokój" napisane w kilku językach zdaje się mówić o tym, że kobiety powinny o niego walczyć bez względu na narodowość. Ma to być wspólna walka łącząca wszystkie kobiety matki całego świata. Mamy więc tu do czynienia z jednej strony z przedstawieniem kobiety matki, a z drugiej wojowniczki, która o pokój walczy nie agresją, ale miłością do dziecka własnego, w domyśle – wszystkich dzieci tego świata.

O pokoju mówi też plakat *Międzynarodowy Dzień Kobiet* z roku 1954 (Nr Inw. MN-Pl.511) autorstwa Lucjana Jagodzińskiego (1897–1971), absolwenta petersburskiej akademii sztuk pięknych, ale też i ucznia Konrada Krzyżanowskiego (1872-1922). Jego bohaterki – matka z córką – stoją, patrząc dumnie przed siebie. Matka trzyma w rękach kwiaty, których przybranie stanowią wstążki stworzone przez flagi niemal całego świata.

Matka i córka są też bohaterkami plakatu zaprojektowanego na Międzynarodowy Dzień Kobiet w roku 1956 przez Irenę Kuczborską (1907–1971), absolwentkę warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych. Matka trzyma w lewej ręce prawą dłoń córki. Być może uczy ją tańczyć, a taniec jest przecież symbolem życia w pokoju i pozytywnych przemian.

Z kolei Agnieszka Laurman-Waszewska (1920–?) jest autorką projektu plakatu przygotowanego na Międzynarodowy Dzień Kobiet w roku 1957 (Nr Inw. MN-Pl.1361). Artystka wykorzystała znany obraz Stanisława Wyspiańskiego (1869–1907) przedstawiający Salomeę Hankiewiczową z domu Pytko, czyli rodzoną siostrę jego żony Teofili. Jak powstał obraz?

„W roku 1901 otrzymałam zaproszenie od siostry mojej Teosi, abym przyjechała do Krakowa, to poznam męża jej, który jest poetą. Pojechałam i poznałam wówczas Wyspiańskiego. (...]) Tematy, zwłaszcza malarskie, szybko sobie wyszukiwał. Zdarzyło się, że byłam zajęta robieniem strudla. Wyspiański siedział w tym samym pokoju i przypatrywał się. Po chwili kazał mi rzucić robotę, bo będzie mnie rysował. Zwróciłam mu uwagę, że muszę się przebrać i uczesać. – Nie, tak jak szwagrowa jest. Wzięłam swą dziesięciomiesięczną córkę na rękę i Wyspiański rysował”[3].

Obraz Wyspiańskiego został wykorzystany przez projektantkę monochromatycznie. To potęguje wrażenie odbiorcy, że macierzyństwu towarzyszy nieustanny lęk o dziecko.

Dopiero pod koniec lat 60., zaczynają pojawiać się plakaty i wyobrażenia kobiet świadczące o tym, że nie musi ona być wyłącznie przodownicą pracy czy matką, ale może być po prostu osobą bez atrybutów w postaci narzędzi pracy czy dziecka. Można więc przedstawiać ją z rozwianym włosem i uśmiechniętą, jako uosobienie piękna.

[3] http://www.wyspianski.mnw.art.pl/ryspol1862.html [dostęp: 10.09.2022].

Marian Sołobodowski

Mam dobre wspomnienia

Moje zainteresowanie PRL-em utrwalonym na pocztówkach, widokówkach i kartach pocztowych zaczęło się w 2018 roku. Oczywiście – od wspominania czasów, w których żyłem, uczyłem się w rodzinnym Grudziądzu czy uniwersyteckim Toruniu, a także kiedy już pracowałem. Przeglądając tu i ówdzie pocztówki, odnajdywałem czarno-białe lub kolorowe artefakty przypominające moje uczestnictwo w tworzeniu, dzisiaj powiedziałbym: naszej polskiej historii. Te poszukiwania trwają nadal...

Cieszy mnie, że odnajduję pocztówkowe ślady, choć nie tylko, tamtej, przeżytej rzeczywistości...

Życia nie da się powtórzyć. Można je jednak ubarwić, dzięki wspomnieniom.

Jednym z bardzo miłych moich wspomnień jest 8 Marca – Międzynarodowy Dzień Kobiet. Dzień ten doczekał się bogatej historii. Dlatego do PRL-owskich zbiorów lubię dokładać pocztówkowe artefakty związane z tym dniem – w Polsce, ale nie tylko, co widać na tej wystawie.

Ekspozycja pokazuje duże bogactwo okolicznościowych plakatów. Mam nadzieję, że trafi mi się jeszcze kiedyś taki rarytas.

Dzisiaj mogę powiedzieć, że 8 Marca każdego roku był dla mnie miłym i ważnym dniem ze względu na urodziny mojej ukochanej Mamy, Stanisławy. Dzień ten świętowałem do końca Jej życia z naszą najbliższą rodziną.

Z sentymentem wspominam 8 Marca – Dzień Kobiet, nie tylko w domu rodzinnym, lecz także w pracy i w środowisku mojej działalności.

Klapa, rączka, goździk – tak się żartobliwie mawiało o uroczystym świętowaniu tego dnia. Był też tulipan i serdeczne życzenia.

Cieszy mnie to, że 8 Marca jest świętowany nadal jako Międzynarodowy Dzień Kobiet!

KATALOG

OBIEKTY ZE ZBIORÓW MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI

1918–1939

1. *Delegaci IV Kongresu Kominternu. Z prawej Clara Zetkin, inicjatorka obchodów Dnia Kobiet,* autor nieznany, 1922, Nr. Inw. MN-F.546

POLSKA PARTJA SOCJALISTYCZNA

17 CZERWCA 1928 — 17 CZERWCA 1928

„DZIEŃ KOBIET"

TOWARZYSZKI ROBOTNICE!
KOBIETY PRACUJĄCE!

W niedzielę 17 czerwca w „Dzień Kobiet" porzućmy troski i kłopoty domowe, wyjdźmy wszystkie na miejsca zbiórki i pod czerwonym sztandarem walki o Wyzwolenie, o Socjalizm udajmy się na

UROCZYSTE AKADEMJE

„DNIA KOBIET",

które odbędą się w niedzielę 17 czerwca o godzinie 11 rano w sali Kina COLOSSEUM, Nowy-Świat 19 i w sali Teatru PRASKIEGO, ul. Zygmuntowska 2.

Na akademjach przemawiać będą tow.tow.: poseł **Zofja Prauss,** radna **Stanisława Woszczyńska,** poseł **Rajmund Jaworowski,** w.-prezydent miasta **Tadeusz Szpotański.**

PO PRZEMÓWIENIACH BOGATA CZĘŚĆ KONCERTOWA

Niech nie zabraknie na manifestacji ani jednej Kobiety pracującej, świadomej potrzeby wspólnego wysiłku całej klasy robotniczej dla zniszczenia odwiecznej Krzywdy i Wyzysku.

Warsz. Wydział Kobiecy P. P. S.

2. *Dzień Kobiet*, odezwa Warszawskiego Wydziału Kobiecego Polskiej Partii Socjalistycznej, 1928, Nr Inw. MN-U.287

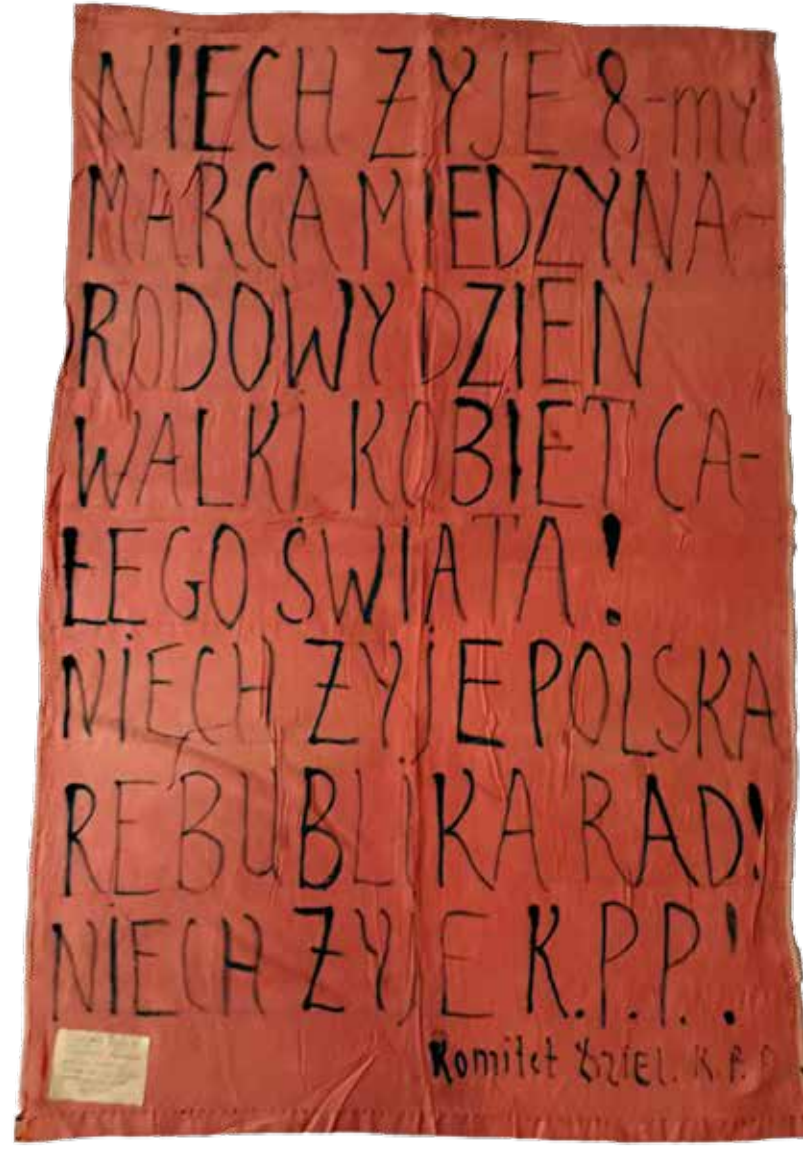

3. *Niech żyje 8-my marca, międzynarodowy dzień walki...*, transparent Komunistycznej Partii Polski, 1934, Nr Inw. MN-E.36

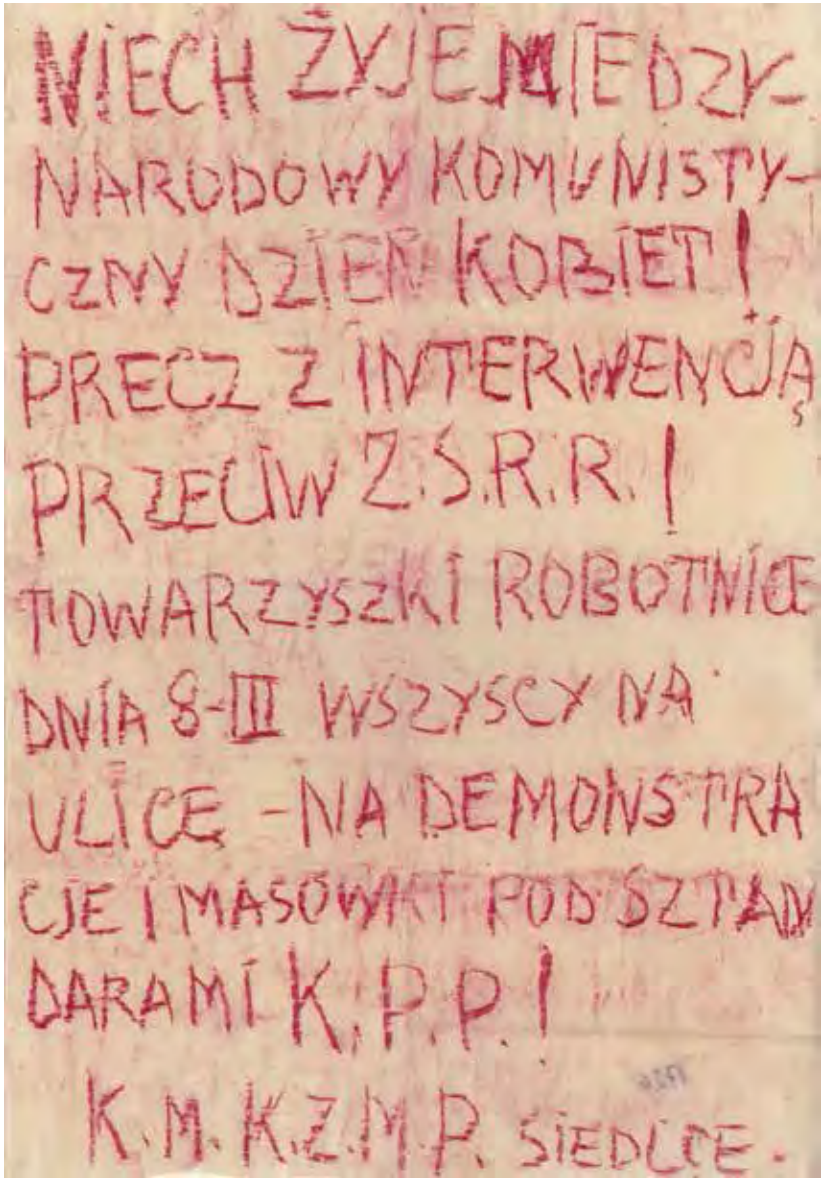

4. *Niech żyje międzynarodowy komunistyczny Dzień Kobiet,* plakat Komunistycznego Związku Młodzieży Polski, 1934, Nr Inw. MN-E.1726

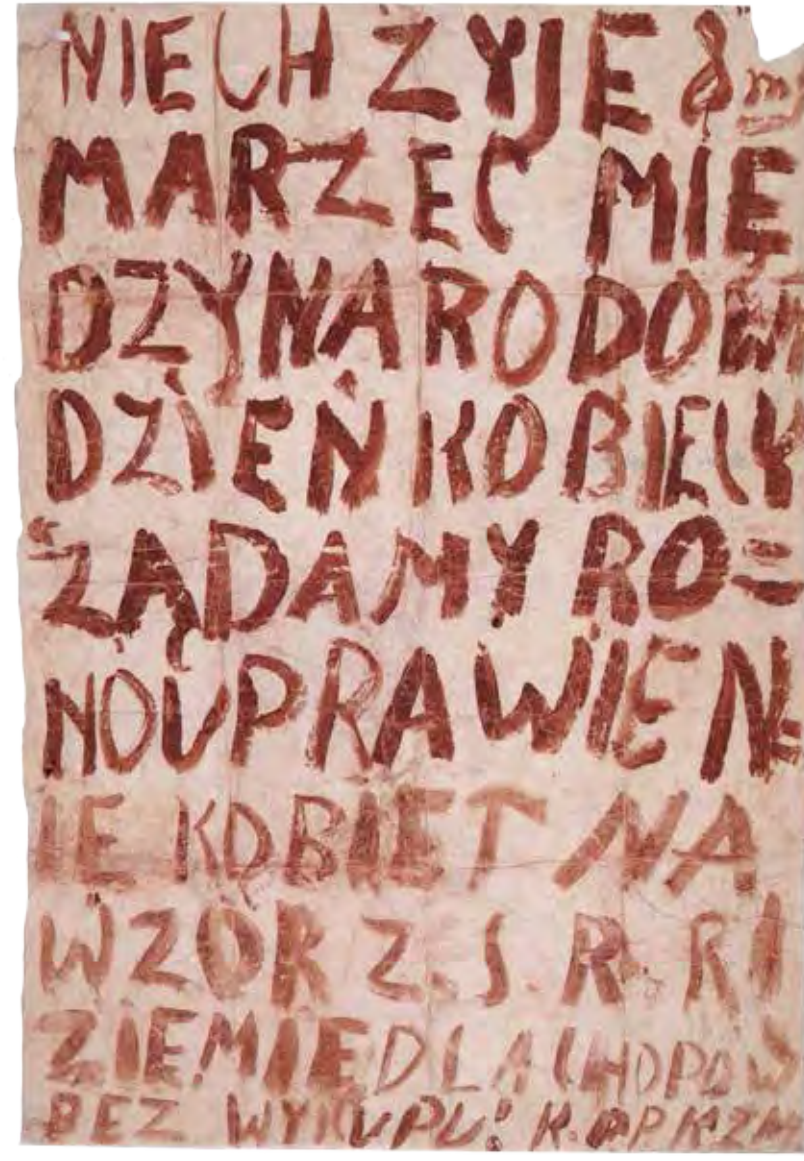

5. *Niech żyje 8 marzec...*, plakat Komunistycznego Związku Młodzieży Polski, 1935, Nr Inw. MN-E.1707

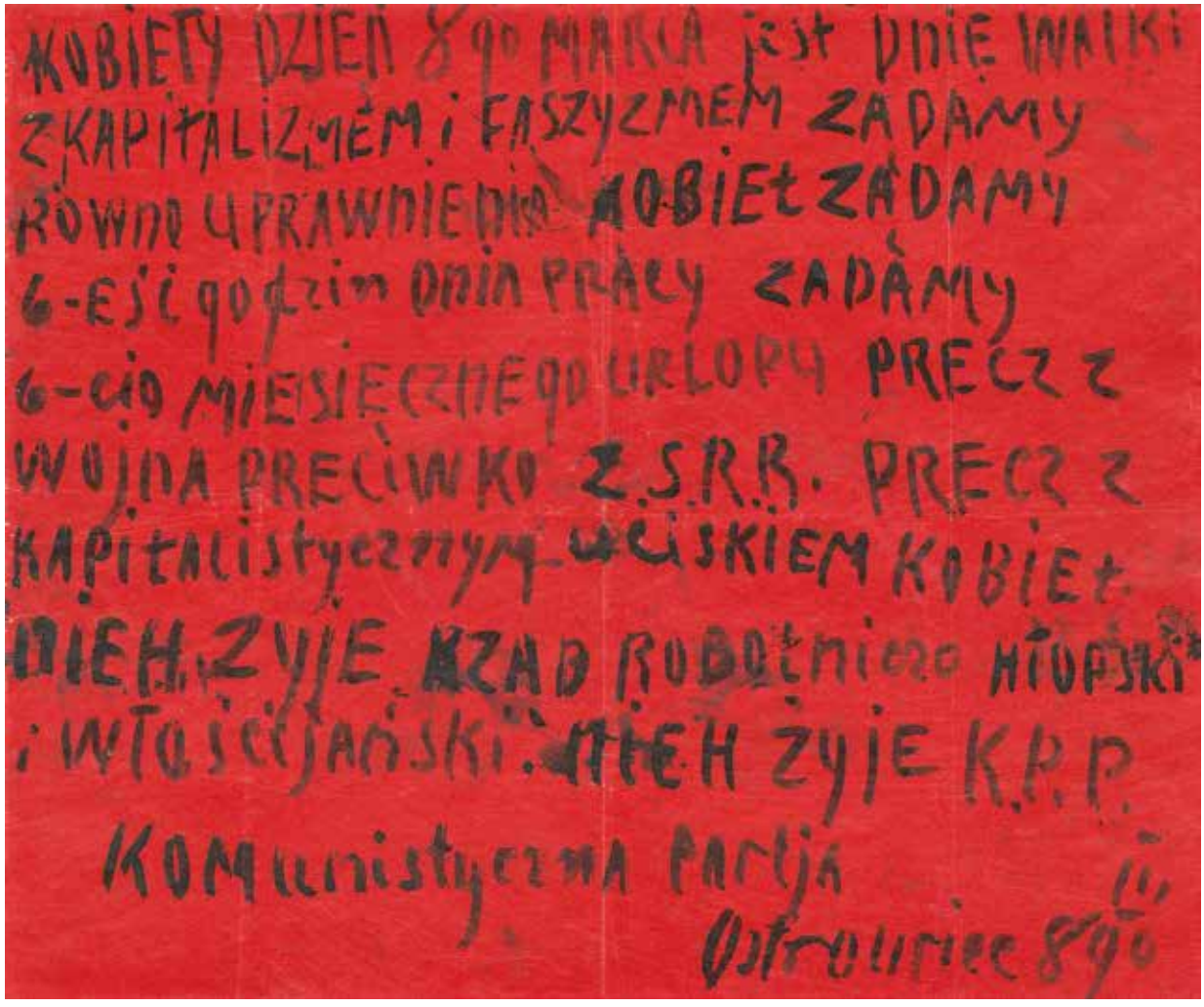

6. *Kobiety, dzień 8 marca...*, plakat Komunistycznej Partii Polski, 1935, Nr Inw. MN-E.3185/1

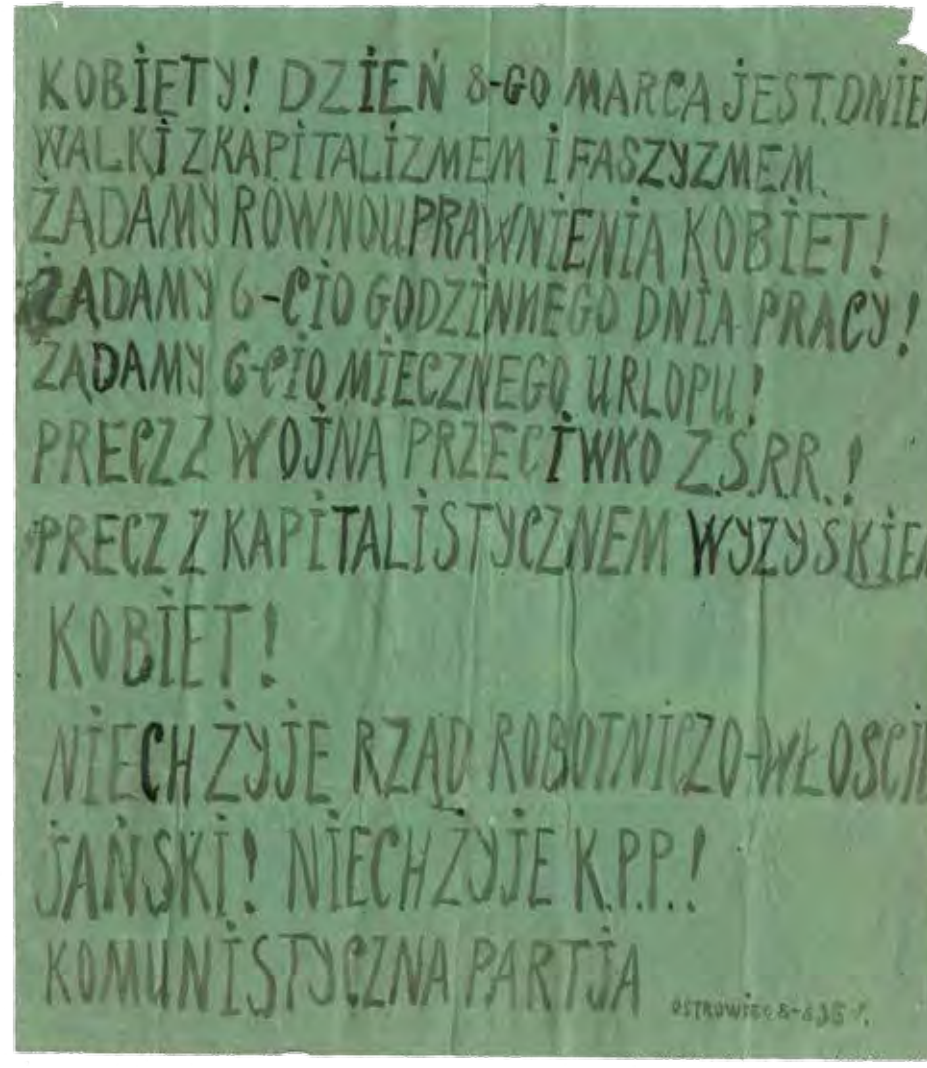

7. Kobiety! Dzień 8 marca..., plakat Komunistycznej Partii Polski, 1935, Nr Inw. MN-E.3187

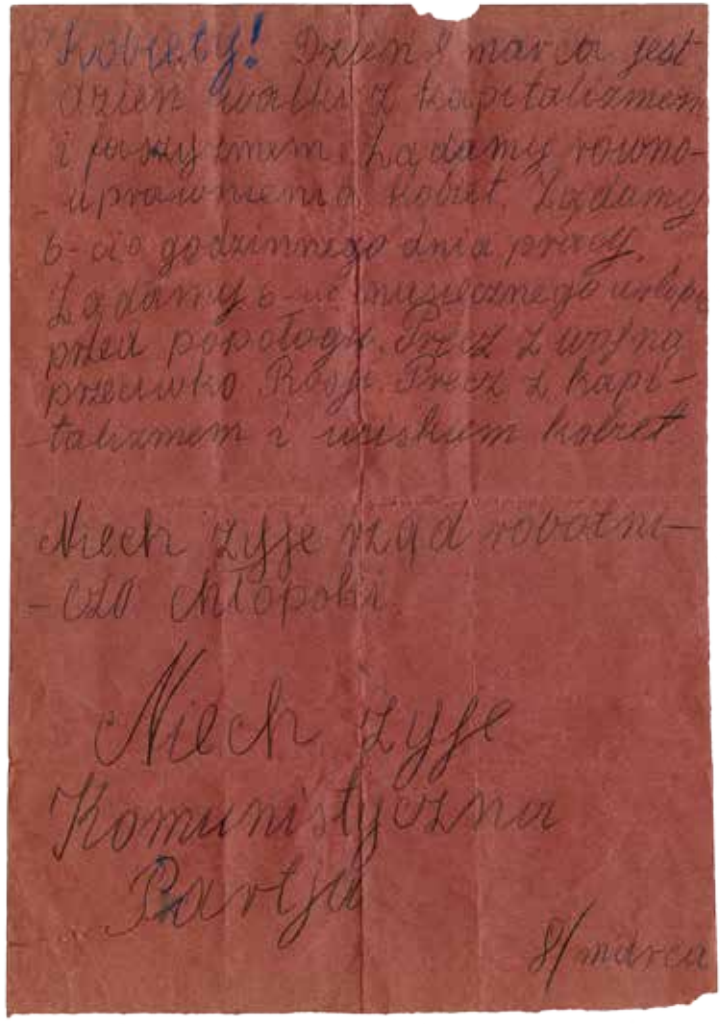

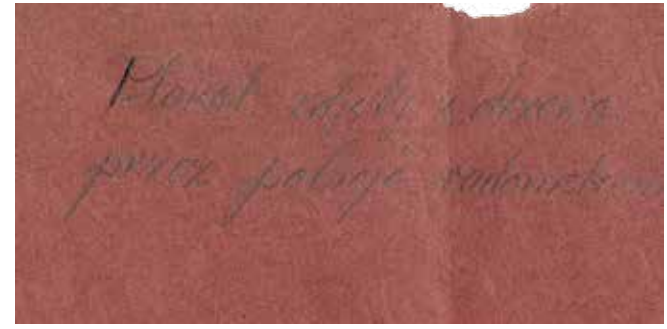

8. *Kobiety! Dzień 8 marca...*, plakat Komunistycznej Partii Polski, 1935, Nr Inw. MN-E.3188

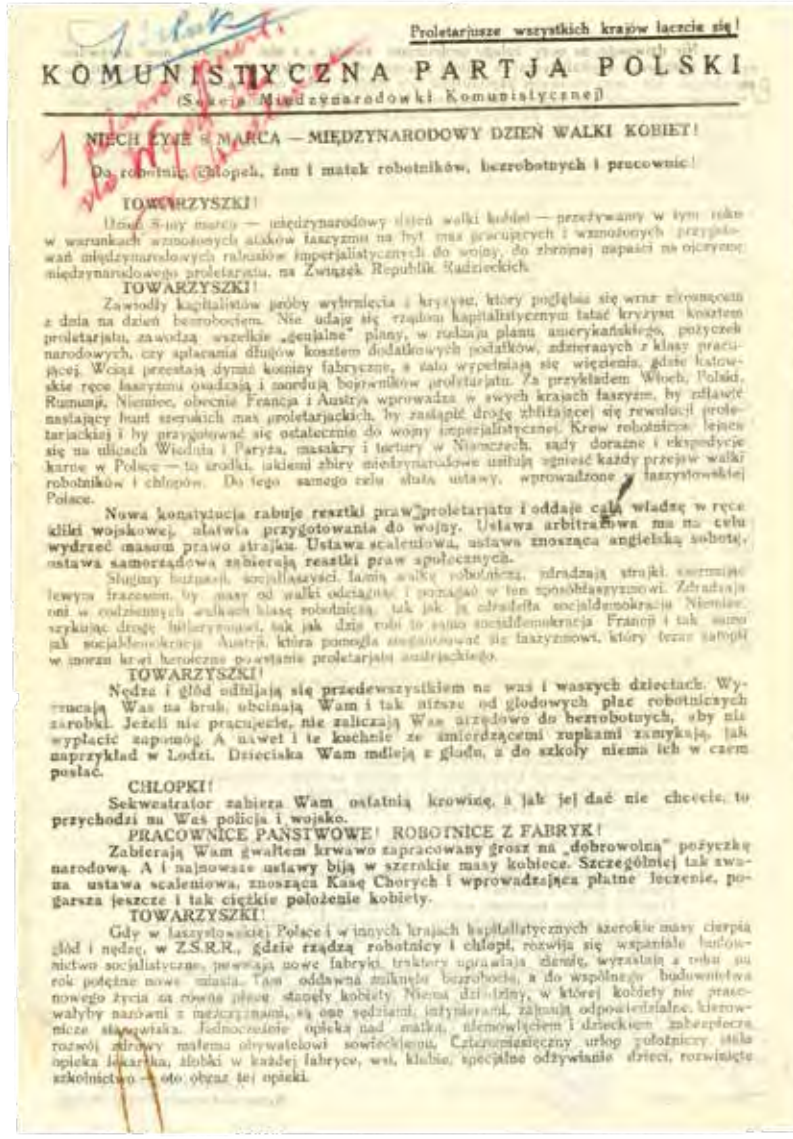

Proletarjusze wszystkich krajów łączcie się!

KOMUNISTYCZNA PARTJA POLSKI

(Sekcja Międzynarodówki Komunistycznej)

NIECH ŻYJE 8 MARCA — MIĘDZYNARODOWY DZIEŃ WALKI KOBIET!

Do robotnic, chłopek, żon i matek robotników, bezrobotnych i pracownic!

TOWARZYSZKI!

Dzień 8-my marca — międzynarodowy dzień walki kobiet — przeżywamy w tym roku w warunkach wzmożonych ataków faszyzmu na byt mas pracujących i wzmożonych przygotowań międzynarodowych rabusiów imperjalistycznych do wojny, do zbrojnej napaści na ojczyznę międzynarodowego proletarjatu, na Związek Republik Radzieckich.

TOWARZYSZKI!

Zawiodły kapitalistów próby wybrnięcia z kryzysu, który pogłębia się wraz z rosnącem z dnia na dzień bezrobociem. Nie udaje się rządom kapitalistycznym łatać kryzysu kosztem proletarjatu, zawodzą wszelkie „genjalne" plany, w rodzaju planu amerykańskiego, pożyczek narodowych, czy spłacania długów kosztem dodatkowych podatków, zdzieranych z klasy pracującej. Wciąż przestają dymić kominy fabryczne, a zato wypełniają się więzienia, gdzie katowskie ręce faszyzmu osadzają i mordują bojowników proletarjatu. Za przykładem Włoch, Polski, Rumunji, Niemiec, obecnie Francja i Austrja wprowadza w swych krajach faszyzm, by zdławić nasilający bunt szerokich mas proletarjackich, by zastąpić drogę zbliżającej się rewolucji proletarjackiej i by przygotować się ostatecznie do wojny imperjalistycznej. Krew robotnicza lejąca się na ulicach Wiednia i Paryża, masakry i tortury w Niemczech, sądy doraźne i ekspedycje karne w Polsce — to środki, jakiemi zbiry międzynarodowe usiłują zgnieść każdy przejaw walki robotników i chłopów. Do tego samego celu służą ustawy, wprowadzone w faszystowskiej Polsce.

Nowa konstytucja rabuje resztki praw proletarjatu i oddaje całą władzę w ręce kliki wojskowej, ułatwia przygotowania do wojny. Ustawa arbitrażowa ma na celu wydrzeć masom prawo strajku. Ustawa scaleniowa, ustawa znosząca angielską sobotę, ustawa samorządowa zabierają resztki praw społecznych.

Sługusy burżuji, socjaldemokraci, łamią walkę robotniczą, zdradzają strajki, zwalczają lewicowe frakcje, by masy od walki odciągnąć i pognać w ten sposób faszyzmowi. Zdradzają oni w codziennych walkach klasę robotniczą, tak jak ją zdradziła socjaldemokracja Niemiec, szykując drogę hitleryzmowi, tak jak dziś robi to samo socjaldemokracja Francji i tak samo jak socjaldemokracja Austrji, która pomogła zwyciężyć się faszyzmowi, który teraz topi w morzu krwi heroiczne powstanie proletarjatu austrjackiego.

TOWARZYSZKI!

Nędza i głód odbijają się przedewszystkiem na was i waszych dzieciach. Wyrzucają Was na bruk, obcinają Wam i tak niższe od głodowych płace robotniczych zarobki. Jeżeli nie pracujecie, nie zaliczają Was urzędowo do bezrobotnych, aby nie wypłacić zapomóg. A nawet i te kochanie ze zmierzającemi zupkami zamykają, jak naprzykład w Łodzi. Dzieciaka Wam mdleją z głodu, a do szkoły niema ich w czem posłać.

CHŁOPKI!

Sekwestrator zabiera Wam ostatnią krowinę, a jak jej dać nie chcecie, to przychodzi na Was policja i wojsko.

PRACOWNICE PAŃSTWOWE! ROBOTNICE Z FABRYK!

Zabierają Wam gwałtem krwawo zapracowany grosz na „dobrowolną" pożyczkę narodową. A i najnowsze ustawy biją w szerokie masy kobiece. Szczególniej tak zwana ustawa scaleniowa, znosząca Kasę Chorych i wprowadzająca płatne leczenie, pogarsza jeszcze i tak ciężkie położenie kobiety.

TOWARZYSZKI!

Gdy w faszystowskiej Polsce i w innych krajach kapitalistycznych szerokie masy cierpią głód i nędzę, **w Z.S.R.R., gdzie rządzą robotnicy i chłopi**, rozwija się wspaniale budownictwo socjalistyczne, powstają nowe fabryki, traktory uprawiają ziemię, wyrastają z roku na rok potężne nowe miasta. Tam oddawna zniknęło bezrobocie, a do wspólnego budowniczego nowego życia na równe płace stanęły kobiety. Niema dziedziny, w której kobiety nie pracowałyby narówni z mężczyznami, są one sędziami, inżynierami, zajmują odpowiedzialne, kierownicze stanowiska. Jednocześnie opieka nad matką, niemowlęciem i dzieckiem zabezpiecza rozwój zdrowy małemu obywatelowi sowieckiemu. Czterotygodniowy urlop położniczy, stała opieka lekarska, żłobki w każdej fabryce, wsi, kołchozie, specjalne odżywianie dzieci, rozwinięte szkolnictwo — oto obraz tej opieki.

9. *Niech żyje 8 Marca – międzynarodowy dzień walki kobiet...*, ulotka Komunistycznej Partii Polski, 1934, Nr Inw. MN-U.1065

1945–1989

10. *Kobieta w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ma równe z mężczyzną prawa...*, Lucjan Jagodziński, 1952, Nr Inw. MN-Pl.702

11. *Niech żyje 8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet,* Witold Chmielewski, Tadeusz Niemirski, 1952, Nr Inw. MN--Pl.709

12. *Pozdrawiamy kobiety pracujące dla pokoju i rozkwitu ojczyzny!*, Wojciech Fangor, Jerzy Tchórzewski, 1953, Nr Inw. MN-Pl.489

13. *Pozdrawiamy przodownice pracy…*, Rzepecki, 1953, Nr Inw. MN-U.4874

14. *Niech żyje 8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Jan Słomczyński, 1953, Nr Inw. MN-U.5242

Znaczki pocztowe wydane z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet, 1952–1954

15. Nr Inw. MN-E6630/264

16. Nr Inw. MN-E6630/268

17. Nr Inw. MN-E6630/396

18. Nr Inw. MN-E6630/397

19. Nr Inw. MN E6630/398

20. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, A. Zarzycka, J. Wiśniewski, 1954, Nr Inw. MN-U.4918

21. Legitymacja Ligi Kobiet nr 2756738 Leokadii Sokulskiej wydana przez Zarząd Dzielnicy Śródmieście--Północ („Starówka"), 9.06.1950, Nr Inw. MN-E17339

22. *Jadwiga Gonera przemawia na akademii z okazji Dnia Kobiet w Radomsku*, autor nieznany, 1950–1955, Nr Inw. MN-F.5453

23. *Dekoracja Srebrnym Krzyżem Zasługi członkiń Ligi Kobiet w czasie akademii z okazji Dnia Kobiet w Radomsku*, autor nieznany,1950–1955, Nr Inw. MN-F.5454

24. 8 Marca , Międzynarodowy Dzień Kobiet, Lucjan Jagodziński, 1954, Nr Inw. MN--Pl.511

25. *8 Marca, M*iędzynarodowy Dzień Kobiet. Pokój-*mir-paix-peace-frieden,* Tadeusz Jodłowski, Barbara Zbrożyna, 1955, Nr Inw. MN-Pl.536

26. 8 Marca, Międzynarodowy Dzień Kobiet. Pokój-mir-paix-peace-frieden, projekt plakatu, Tadeusz Jodłowski, Barbara Zbrożyna, 1955, Nr Inw. MN-PlO.171

27. Międzynarodowy Dzień Kobiet 8 III 1956, Irena Kuczborska, Nr Inw. MN-Pl.922

28. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Alicja Laurman-Waszewska, 1957, Nr Inw. MN-Pl.1361

29. 50e anniversaire de La Journée Internationale des Femmes, autor nieznany, ok. 1959, Nr Inw. MN-Pl.7594

30. *O szczęście wszystkich kobiet*, Jan Ryszard Skąpski, 1968, Nr Inw. MN-Pl.5969

31. *Wybacz, kochanie, ale obiecałem dzisiaj żonie wcześniej wrócić do domu, bo dziś jest święto kobiet...*, Anna Gosławska-Lipińska, 1966, Nr Inw. MN-Gr.3220

32. *Mieżdunarodnyj Żenskij Dień*, R. Surianinow (ZSRR), 1963, Nr Inw. MN-Pl.1198

33. *8 Marca. Dzień Kobiet*, Mieczysław Szostak, 1972, Nr Inw. MN-Pl.2591

34. *8 Marca. Dzień Kobiet*, Ryszard Otręba, 1971, Nr Inw. MN-Pl.2646

35. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Krystyna Borowicz-Żmijewska, 1973, Nr Inw. MN--Pl.2834

36. *Międzynarodowy Dzień Kobiet 1974 r.*, Bohdan Prądzyński, Nr Inw. MN-Pl.3133

37. *8 Marca*, autor nieznany, 1974, Nr Inw. MN-Pl.3155

38. *8 Marca, pamiętaj!*, Władysław Pluta, 1976, Nr Inw. MN-Pl.3555

39. *8 Marca*, Danuta Cesarska, 1976, Nr Inw. MN-Pl.3589

40. *Mezinárodní Den Žen*, Z. Filip (Czechosłowacja), 1975, Nr Inw. MN-Pl.3811

41. *8 marca 77*, Mirosława Bernat, Nr Inw. MN-Pl.3925

42. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Jan Kotarbiński, 1977, Nr Inw. MN-Pl.3931

43. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Jacek Sierociński, 1977, Nr Inw. MN-Pl.4102

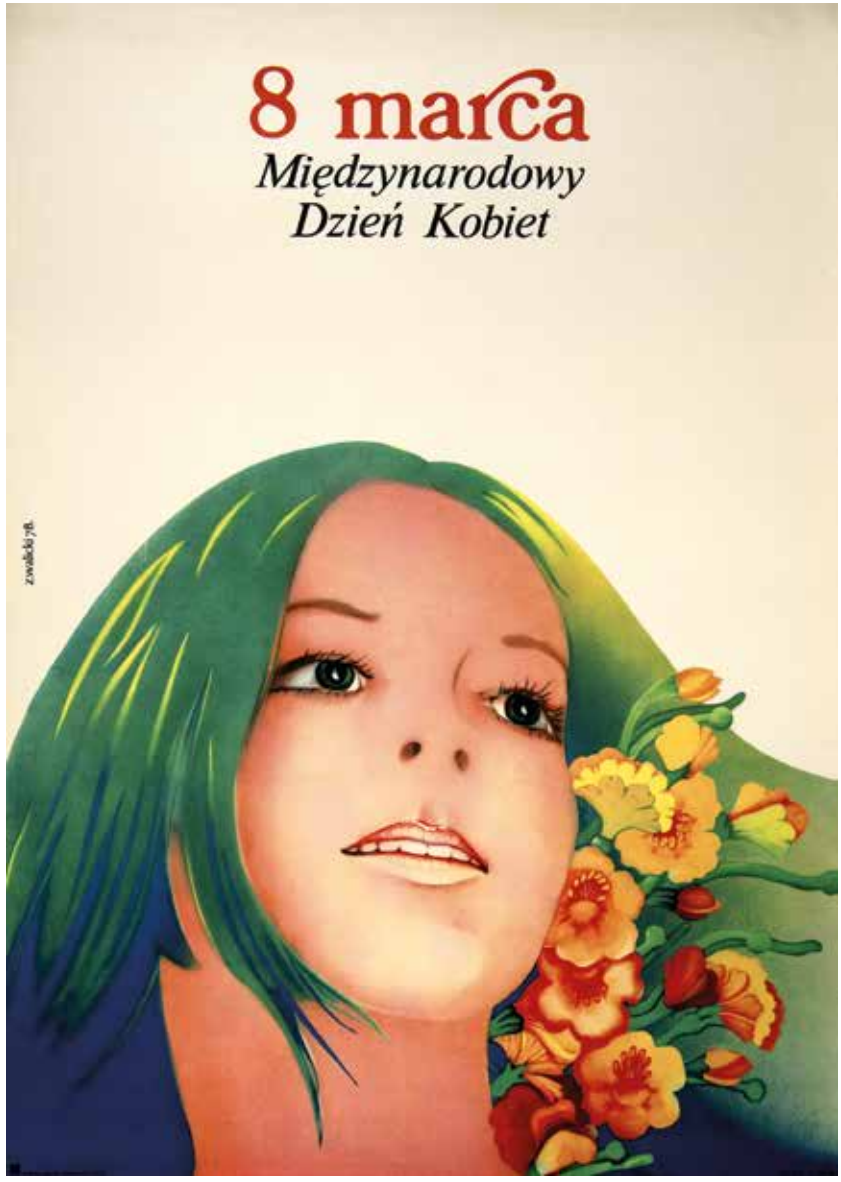

44. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet,* Zdzisław Walicki, 1978, Nr Inw. MN--Pl.4175

45. *8 mart*, autor nieznany (Bułgaria), 1975, Nr Inw. MN-Pl.4266

46. *S prazdnikom, dorogije żenszcziny!*, I.A. Kominariec (ZSRR), 1976, Nr Inw. MN-Pl.4374

47. *8 Marca – Dzień Kobiet*, Wiesław Strebejko, 1979, Nr Inw. MN-Pl.4608

48. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet,* Ludwik Żelaźniewicz, 1979, Nr Inw. MN-Pl.4626

49. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Jadwiga Szmyd-Sikora, 1979, Nr Inw. MN-Pl.4648

50. *8 Marca. Dzień Kobiet*, Anna Kruczkowska-Pieczykolan, 1978, Nr Inw. MN-Pl.4788

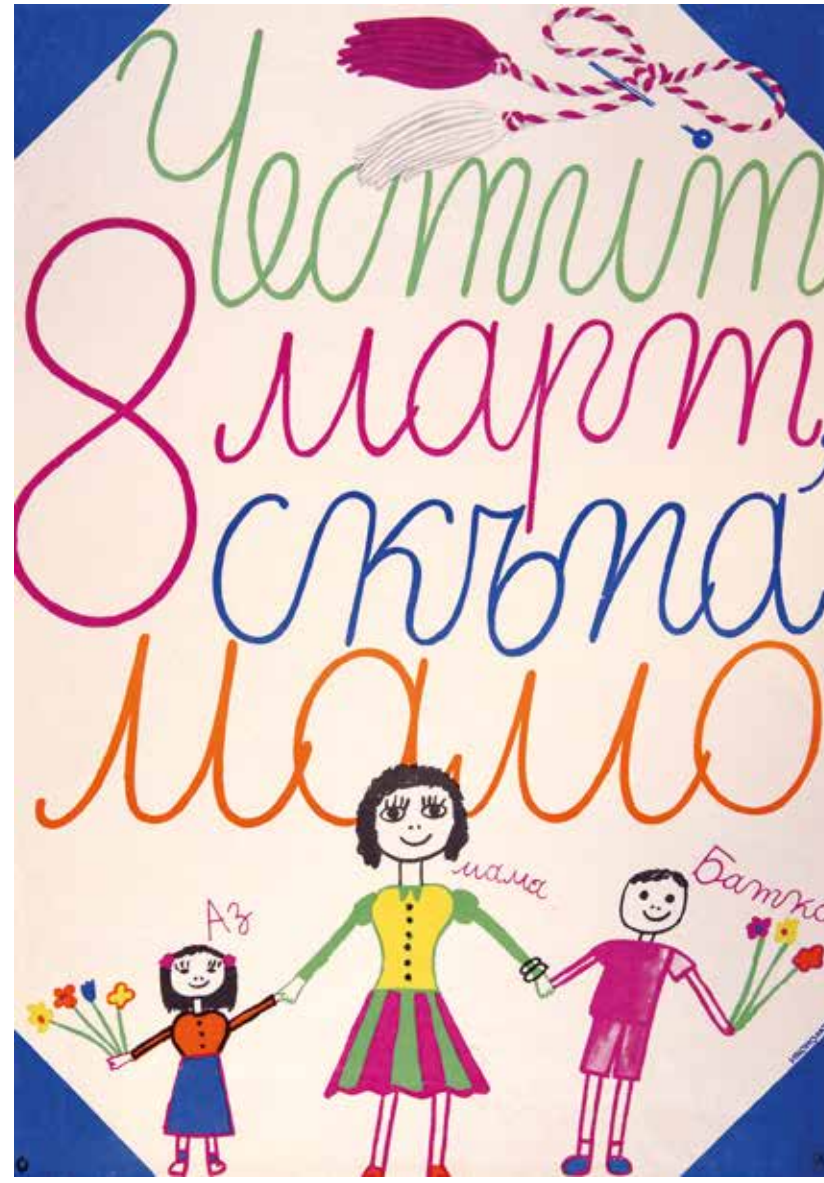

51. *Czestit 8 mart...*, Bożydar Ikonomow (Bułgaria), 1978, Nr Inw. MN-Pl.4948

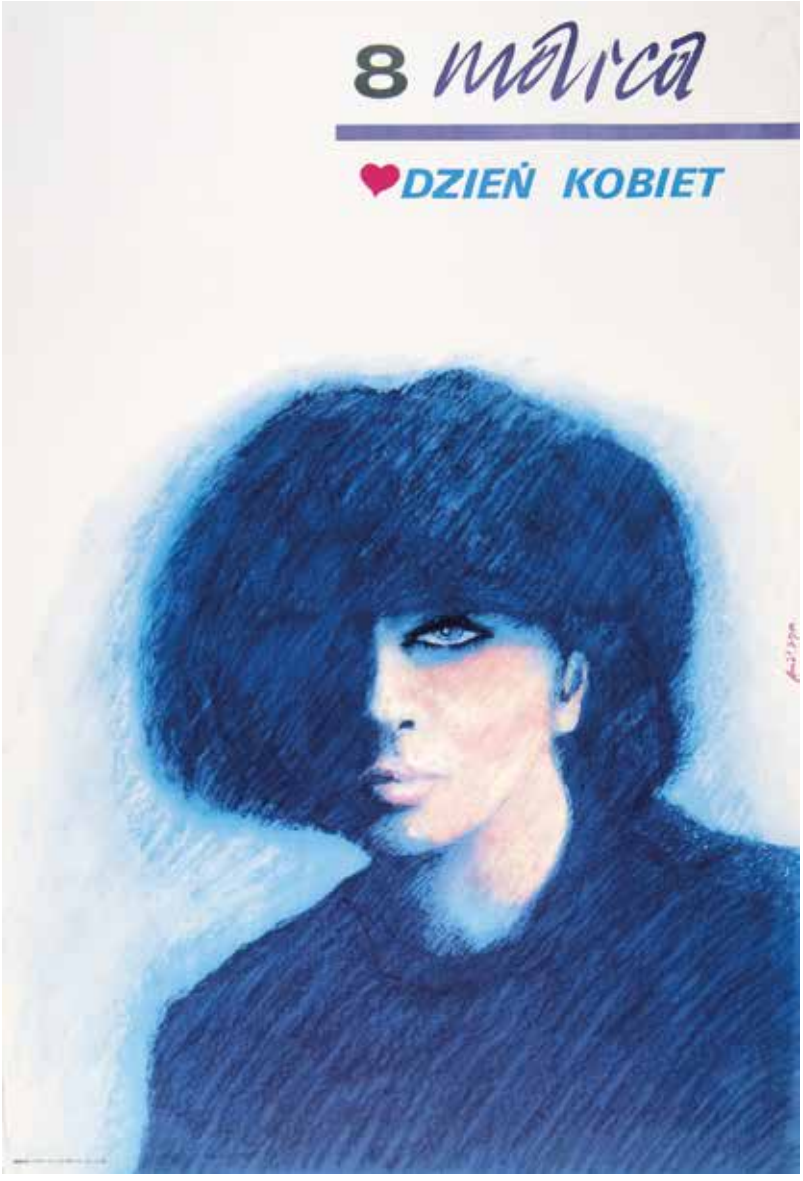

52. *8 Marca, Dzień Kobiet*, Andrzej Tomczak, 1979, Nr Inw. MN-Pl.4968

53. *Dzień Kobiet*, Jerzy Krechowicz, 1976, Nr Inw. MN-Pl.5968

54. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Ludwik Żelaźniewicz, 1977, Nr Inw. MN--Pl.5912

55. *8 Marca*, Władysław Pluta, 1978,
Nr Inw. MN-Pl.5978

56. *8 marca 1980. Bieg po urodę*, autor nieznany, Nr Inw. MN-Pl.4980

57. *8 Marca. Dzień Kobiet*, Janusz Wiktorowski, 1980, Nr Inw. MN-Pl.5067

58. Żenszcziny Mira!, Mark Getman (ZSRR), 1980, Nr Inw. MN-Pl.5761

59. *Dzień Kobiet*, karta drugiego obiegu, 1982, Nr Inw. MN-P.4091

60. *Dzień Kobiet, 8 III*, Jerzy Dunin-Brzeziński
„Karo", 1985, Nr Inw. MN-Pl.6528

61. *8. Märts, 8 Marta,* Maret Olvet (ZSRR, Estońska SRR), 1983, Nr Inw. MN-Pl.6737

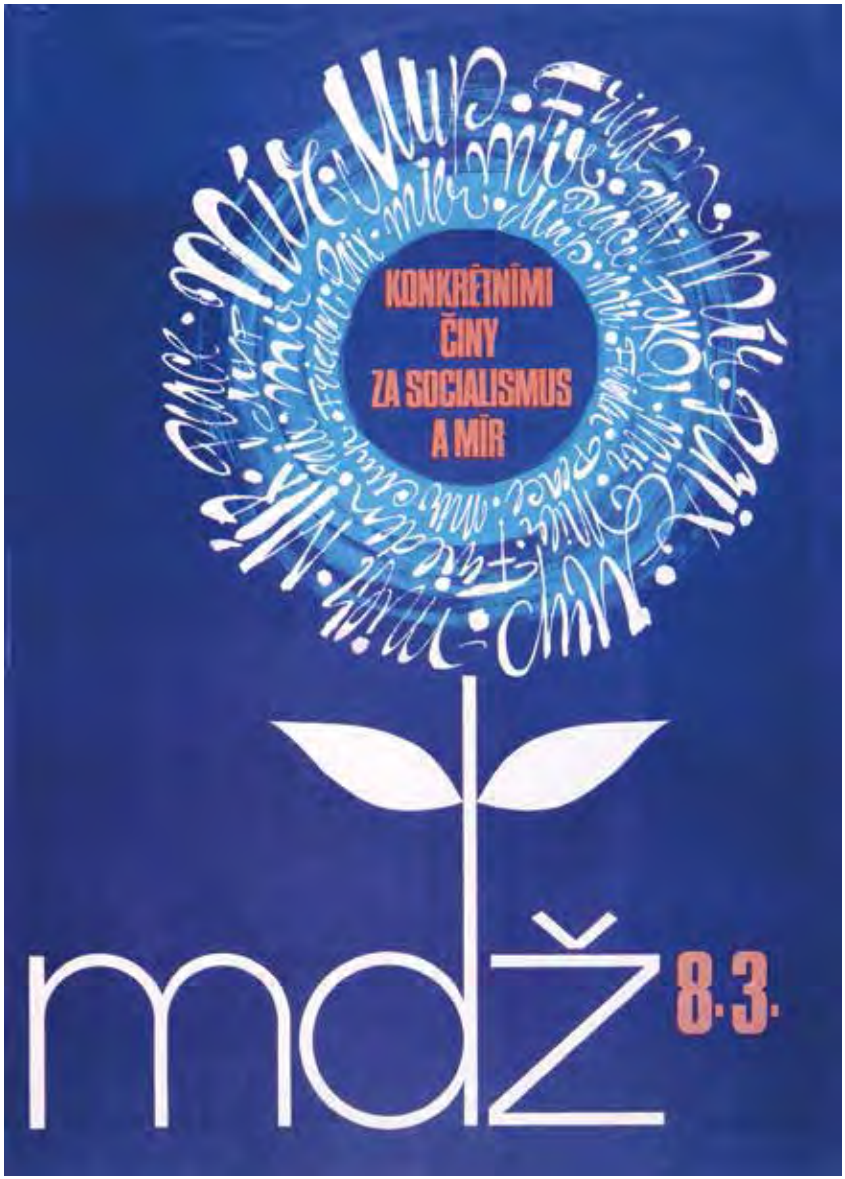

62. *MDŽ, 8.3.*, J. Hadik (Czechosłowacja),
Nr Inw. MN-Pl.7054

63. *Internationaler Frauentag 1985*, Klaus Lemke (NRD), Nr Inw. MN-Pl.6812

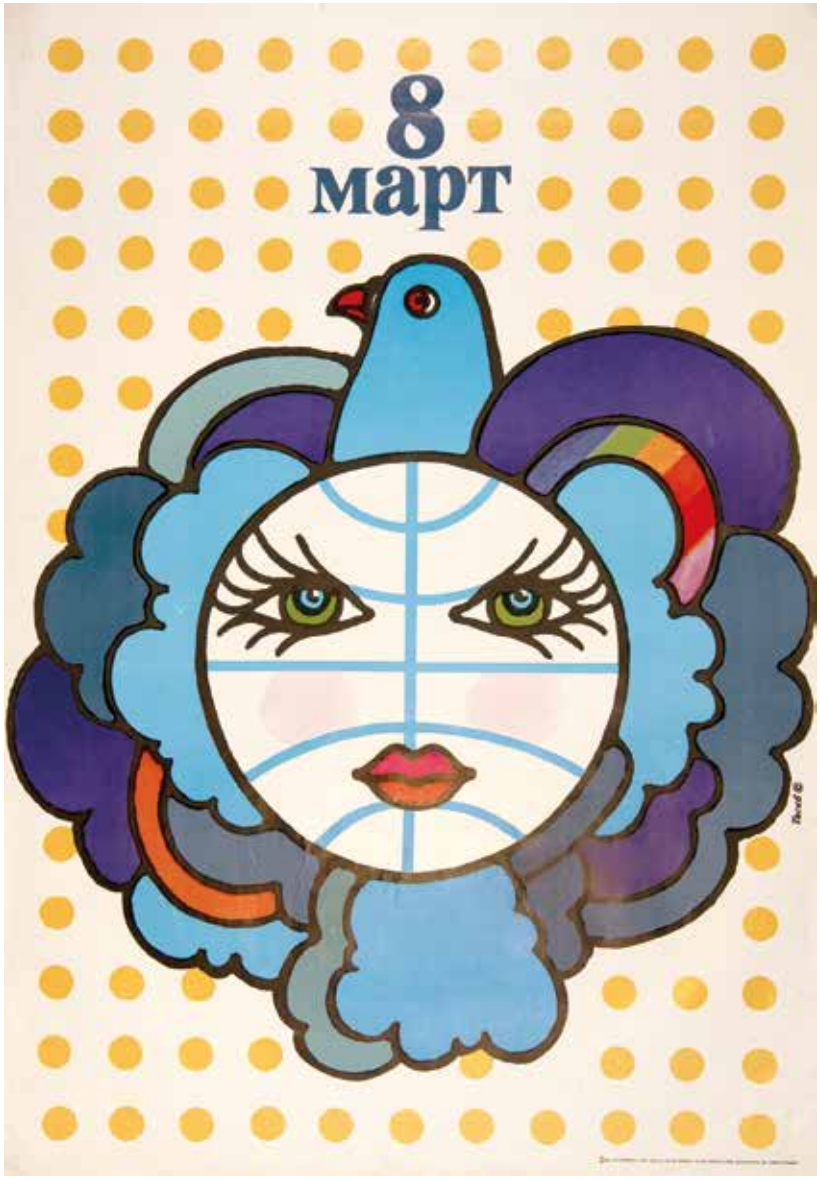

64. *8 Mart*, D. Tasew (Bułgaria), 1987, Nr Inw. MN-Pl.7004

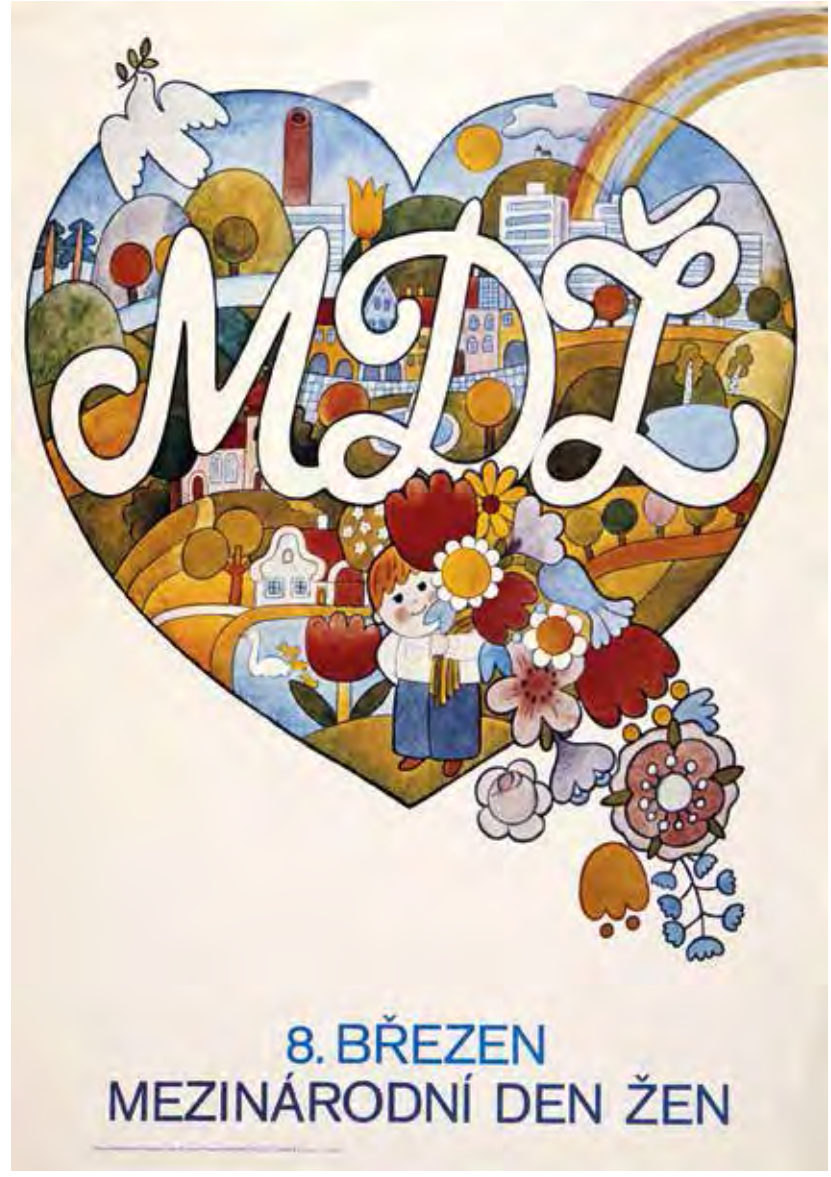

65. *8. Březen. Mezinárodní Den Žen*, St. Lorenz (Czechosłowacja), 1987, Nr Inw. MN--Pl.7417

66. *8 De Marzo Dia Internacional De la Mujer*, Orlando Ganes (Kuba), 1988, Nr Inw. MN-Pl.7445

67. Dzień Kobiet, 8 III, Jerzy Dunin-Brzeziński
„Karo", 1989, Nr Inw. MN-Pl.8718

POCZTÓWKI Z KOLEKCJI MARIANA SOŁOBODOWSKIEGO

POCZTÓWKI POLSKIE

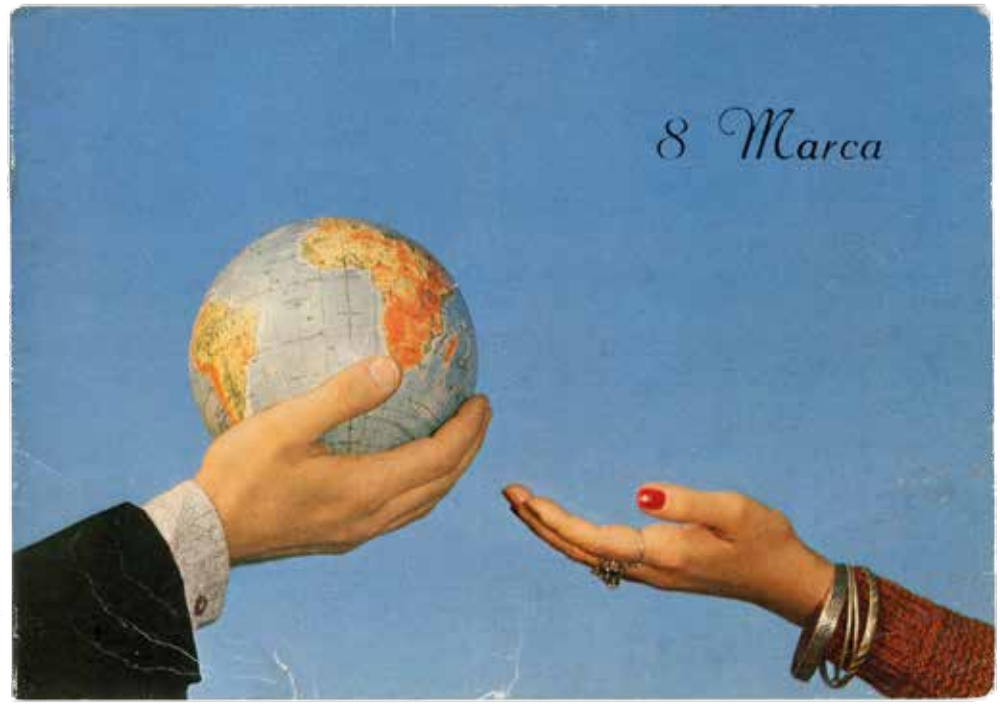

1. *8 Marca*, fot. E. Rysiński, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1978

W Dniu Kobiet wszystkiego najlepszego,
zdrowia, szczęścia, samych pogodnych
i radosnych dni życzy Steni
-Tomek

W życzeniach Tomka
łączy się Jadek
Leżajsk marzec
1987

2. *8 Marca*, brak wydawcy, marzec 1987 [data w korespondencji]

3. *8 Marca*, proj. graf. Romuald Pachucki, Biuro Wydawnicze „Ruch", Warszawa 1972

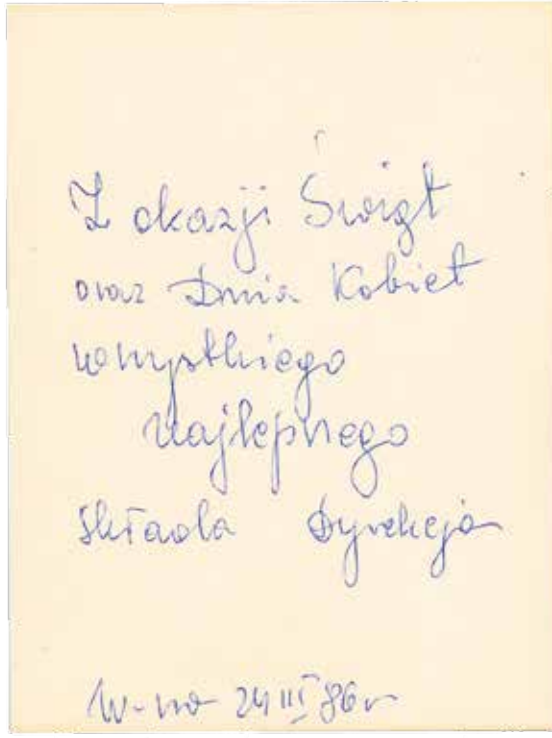

4. *Dzień Kobiet*, fot. M. Hoffman, oprac. graf. M. Sierocińska, Krajowa Agencja Wydawnicza, 24.03.1986 [data w korespondencji]

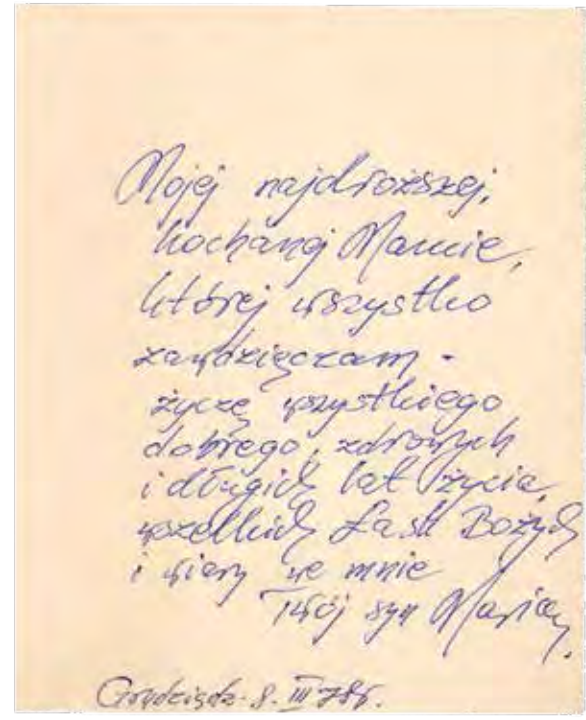
Mojej najdroższej,
kochanej Mamie,
której wszystko
zawdzięczam -
życzę przystojnego
dobrego, zdrowych
i długich lat życia,
wszelkich łask Bożych
i wiary we mnie
Twój syn Marian.

Grudziądz - 8. III 78 r.

5. *8 Marca*, fot. A. Zborski, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1978

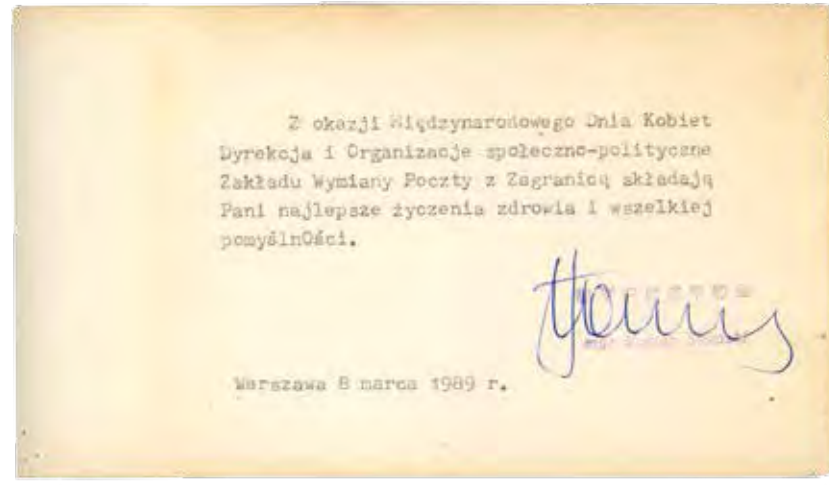

Z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet Dyrekcja i Organizacje społeczno-polityczne Zakładu Wymiany Poczty z Zagranicą składają Pani najlepsze życzenia zdrowia i wszelkiej pomyślnOści.

Warszawa 8 marca 1989 r.

6. *8 Marca*, fot. E. Godleś, oprac. graf. M. Sierocińska, Krajowa Agencja Wydawnicza, 8.03.1989 [data w korespondencji]

7. Reprodukcja z tygodnika ilustrowanego „Kłosy" – rocznik 1872, fot. M. Hoffman i A. Pisarski, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1981

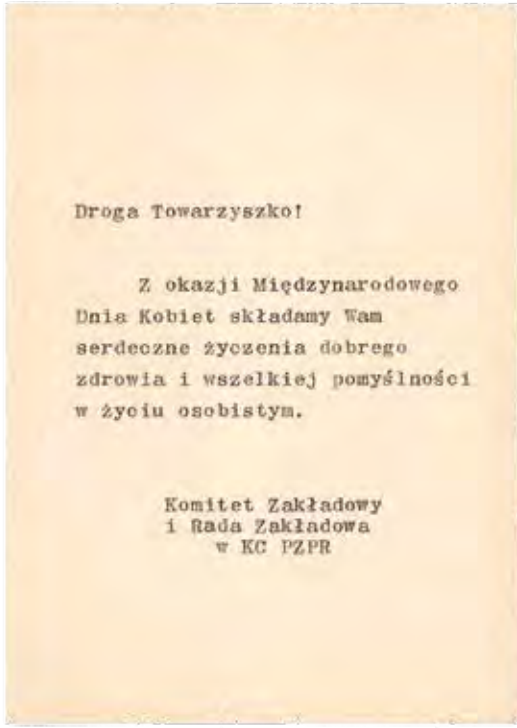

Droga Towarzyszko!

Z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet składamy Wam serdeczne życzenia dobrego zdrowia i wszelkiej pomyślności w życiu osobistym.

Komitet Zakładowy
i Rada Zakładowa
w KC PZPR

8. *8 Marca*, fot. M. Musiał, graf. K. Potkańska, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1979

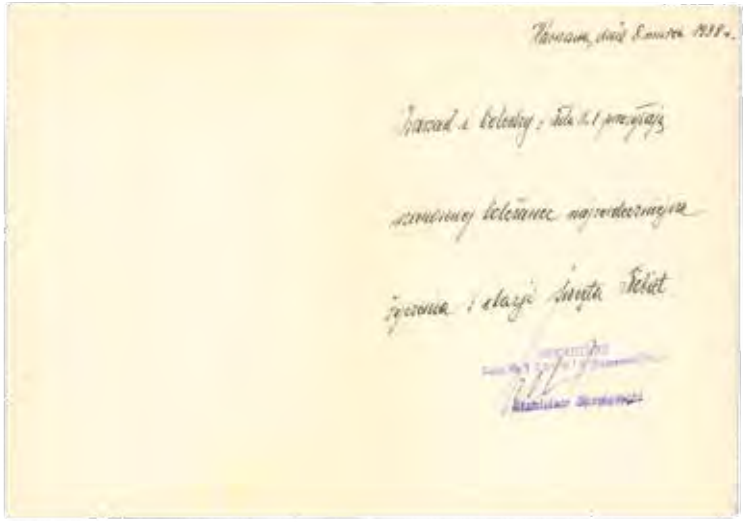

9. Bez tytułu, proj. graf. Jan Marcin Szancer, Biuro Wydawnicze „Ruch", 8 marca 1988 [data w korespondencji]

Najserdeczniejsze życzenia z okazji

D N I A K O B I E T

Komitet do Spraw Radia
i Telewizji
"Polskie Radio i Telewizja"

Warszawa, dnia 8.03.1980 r.

10. *Najserdeczniejsze życzenia z okazji Dnia Kobiet*, Warszawa, 8.03.1980 [data w korespondencji]

Instytut Techniczny Wojsk Lotniczych

Z okazji
MIĘDZYNARODOWEGO
DNIA KOBIET
życzymy Obywatelce
dużo osiągnięć
w pracy zawodowej
oraz miłych
i pogodnych dni
w życiu osobistym

KOMENDA
KOMITET PARTYJNY
RADA ZAKŁADOWA
oraz KOLEŻKI

Warszawa, 8 marca 1976

11. *Bukiet opoczyński*, fot. E. Rosikoń, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1975

Towarzyszka

Eugenia Wesołowska

Najserdeczniejsze życzenia z okazji
Międzynarodowego Dnia Kobiet

przewod.
Sekretarz KD PZPR
(Waldemar Bruliński)

Warszawa, dnia 8 marca 1974 r.

12. *8 Marca*, fot. CAF – J. Tymiński, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1976

13. Kartka wykonana ręcznie, brak danych

W dniu Święta
Kobiet moc
serdecznych życzeń
Składa
Bogusia Kurek
Warszawa dn. 8.III.1955 r.

14. Kartka wykonana ręcznie, Warszawa, 8.03.1955 [data w korespondencji]

15. *8 Marca*, fot. S. Sadowski, oprac. graf. B. Berg, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1980

„Pracowite jak mrówki pielęgniarki, murarki,
konduktorki –
niechaj Was moje rymy na cały świat
rozsławią:
I tę traktorzystkę blond na mazowieckich
równinach podczas wiosennej orki;
I tę motorowę, jak kłos, jeżdżącą
na „Szesnastce" we Wrocławiu;
I kasjerkę z Teatru Nowego
i siostrę Teresę ze szpitala;
I tę dziewczynę jak nów cyganska,
co mi naprawiała gwałt Harka –
sławię Was moim wierszem płynącym
jak morska fala;
sławię w rymach, w cytmach, w liściach,
w kwiatach i w ptakach".

(„Piękna dziewczyna"
K. I. Gałczyński)

Przyłączając się do słów płynących
z pięknych strof wiersza
K. I. Gałczyńskiego
składamy
Koleżance
z okazji
Międzynarodowego
Dnia Kobiet
najserdeczniejsze życzenia
sukcesów w pracy
i powodzenia w życiu
osobistym

Koledzy

Warszawa, 8. 03. 1984 r.

16. Reprodukcja z tygodnika ilustrowanego „Kłosy" – rocznik 1872, fot. M. Hoffman i A. Pisarski, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1981

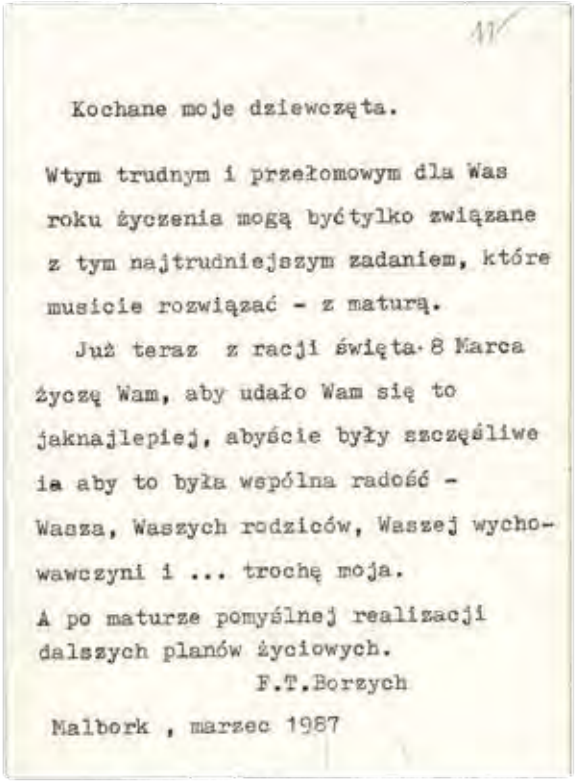

Kochane moje dziewczęta.

Wtym trudnym i przełomowym dla Was roku życzenia mogą byćtylko związane z tym najtrudniejszym zadaniem, które musicie rozwiązać - z maturą.

Już teraz z racji święta 8 Marca życzę Wam, aby udało Wam się to jaknajlepiej, abyście były szczęśliwe ia aby to była wspólna radość - Wasza, Waszych rodziców, Waszej wychowawczyni i ... trochę moja.

A po maturze pomyślnej realizacji dalszych planów życiowych.

F.T.Borzych

Malbork , marzec 1987

17. *8 Marca*, na zdjęciu: Hanna Balińska w serialu tv „Kariera Nikodema Dyzmy"(1980), fot. H. Włoch, oprac. graf. M. Sierocińska, Krajowa Agencja Wydawnicza, marzec 1987 [data w korespondencji]

Z OKAZJI
MIĘDZYNARODOWEGO
DNIA KOBIET
PRZESYŁAM KOLEŻANCE
SERDECZNE POZDROWIENIA
ORAZ
WYRAZY SZACUNKU I UZNANIA

18. *Międzynarodowy Dzień Kobiet, 8 Marca 1980*, brak wydawcy

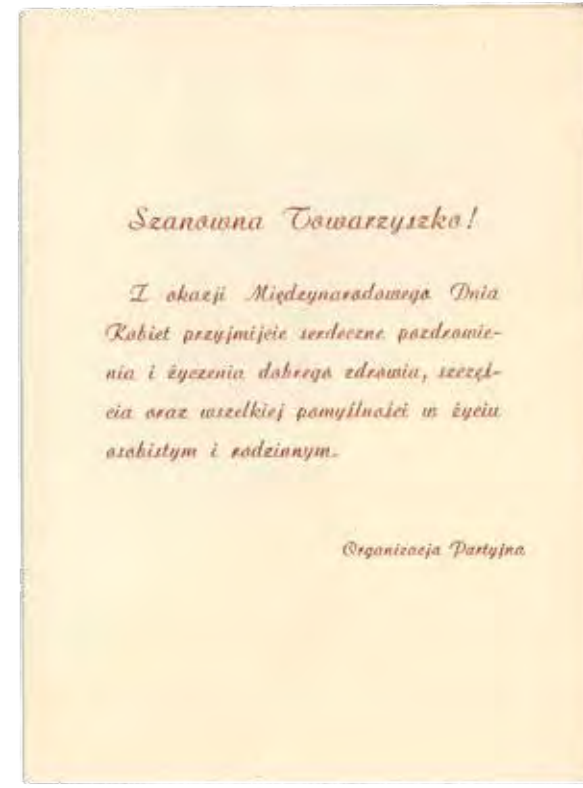
Szanowna Towarzyszko!

Z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet przyjmijcie serdeczne pozdrowienia i życzenia dobrego zdrowia, szczęścia oraz wszelkiej pomyślności w życiu osobistym i rodzinnym.

Organizacja Partyjna

19. *8 Marca*, brak wydawcy

Z OKAZJI DNIA KOBIET
I ZARAZEM IMIENIN
WSZYSTKIEGO NAJLEPSZEGO
ZDROWIA, SZCZĘŚCIA,
POMYŚLNOŚCI W ŻYCIU
OSOBISTYM

PRZESYŁA

Piotr

KOSZALIN DNIA 3 III 87 r.

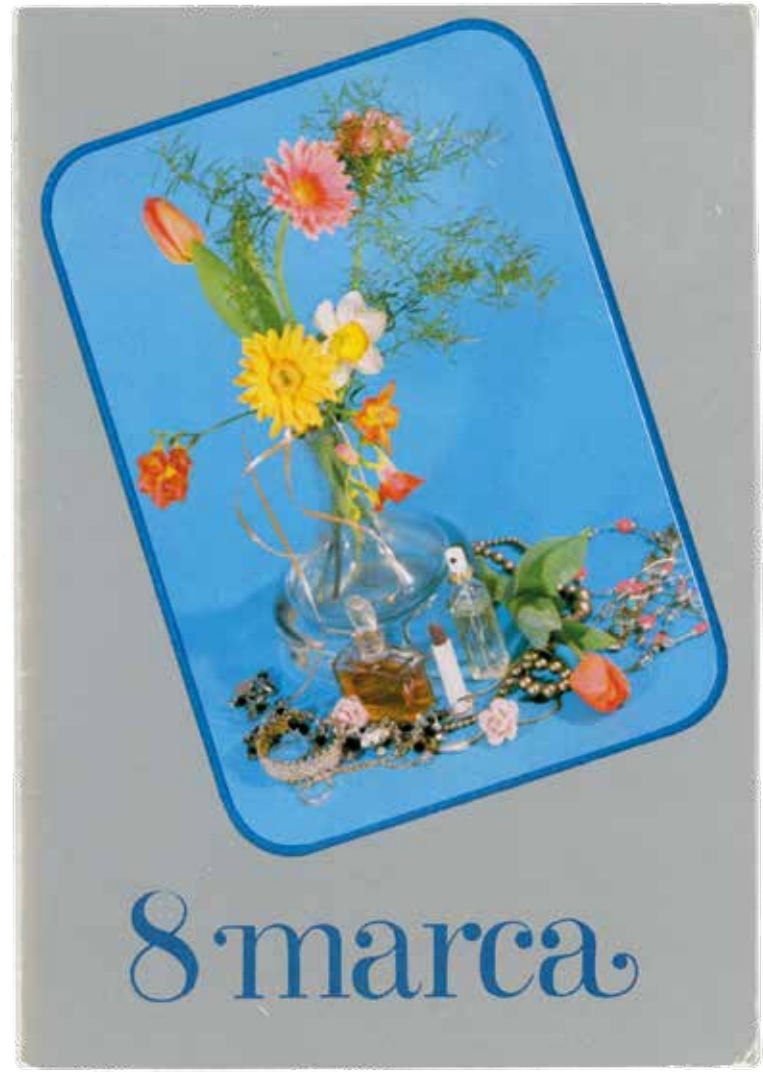

20. *8 Marca*, fot. E. Godleś, oprac. graf. M. Sierocińska, Krajowa Agencja Wydawnicza, 3.03.1987 [data w korespondencji]

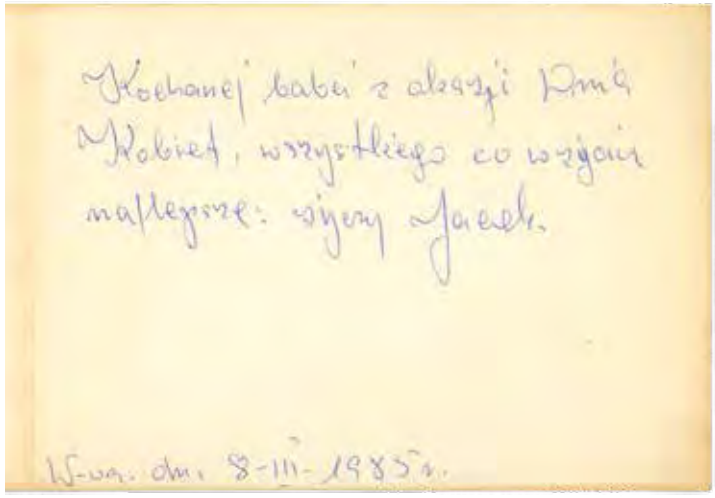
Kochanej babci z okazji Dnia Kobiet, wszystkiego co najlepsze: życzy Jacek.

W-wa, dn. 8-III-1985 r.

21. *8 Marca*, fot. M. Hoffman, oprac. graf. M. Sierocińska, Krajowa Agencja Wydawnicza, 8.03.1985 [data w korespondencji]

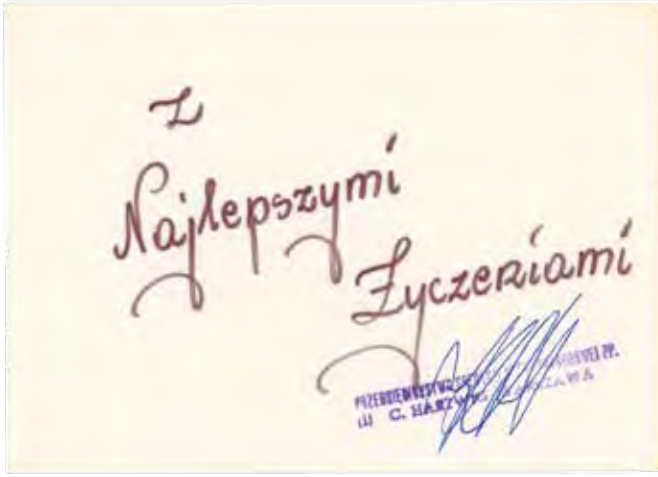

22. *Święto Kobiet*, fot. M. Hoffman, oprac. graf. M. Sierocińska, Krajowa Agencja Wydawnicza, [bez daty]

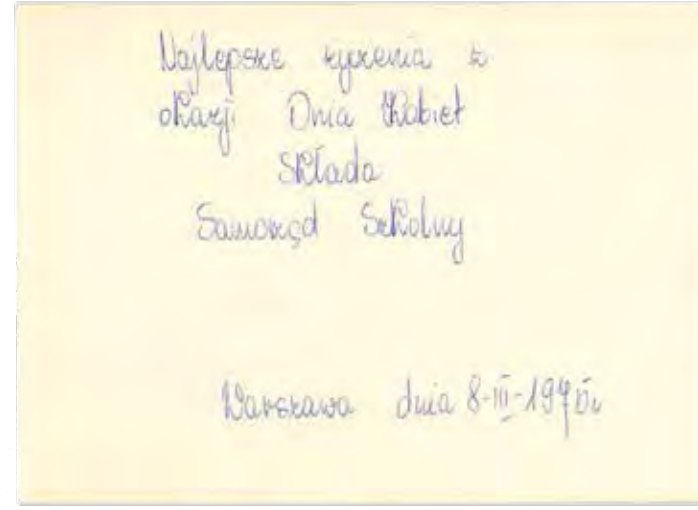
Najlepsze życzenia z
okazji Dnia Kobiet
Składa
Samorząd Szkolny

Warszawa dnia 8-III-1975r

23. *W dniu Święta Kobiet*, kartka wykonana ręcznie, 8.03.1975

Z okazji Międzynarodowego
Dnia Kobiet najlepsze życzenia
zdrowia, pogody ducha oraz
wszelkiej pomyślności składają:

Rada Zakładowa

Dyrekcja ZOZ
W-wa, Żoliborz

Warszawa, dnia 8 marca 1980 r.

24. [Brak wydawcy], Warszawa, 8.03.1980

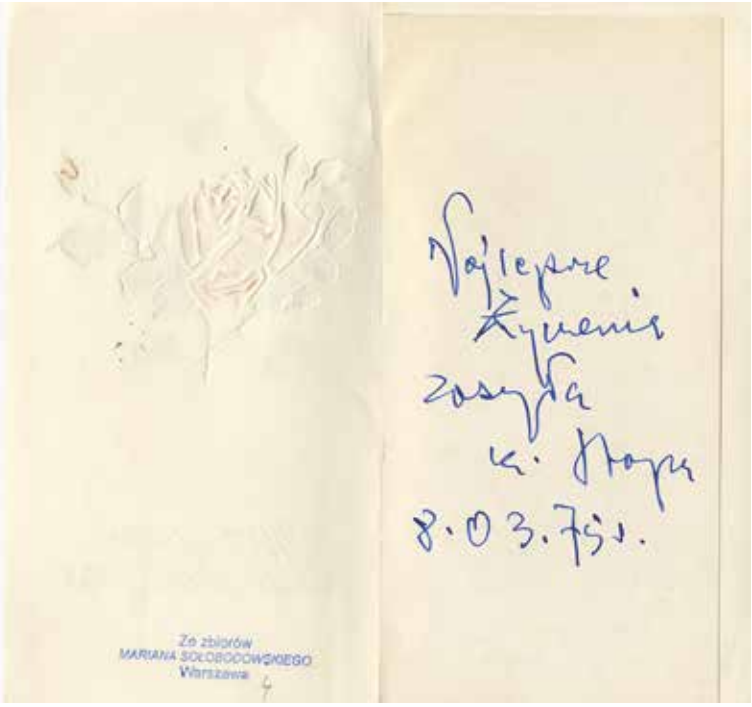

25. [Brak wydawcy], 8.03.1975

26. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet,* fot. J. Korpal, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Wrocław, po 1945

27. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet*, fot. Z. Arczyński, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Wrocław, po 1945

28. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet*, fot. G. Russ, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Wrocław, po 1945

29. [Bez tytułu], fot. A. Zborski, Krajowa Agencja Wydawnicza, po 1945

30. *8 Marca*, fot. A. Chmielewski, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1980

31. *8 Marca*, fot. K. Czapliński, graf. K. Potkańska, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1979

32. *8 Marca*, fot. A. Chmielewski, oprac. graf. G. Bajon, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1979

33. *8 Marca,* fot. K. Czapliński, graf. K. Potkańska, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1979

34. *8 Marca*, fot. A. Chmielewski, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1980

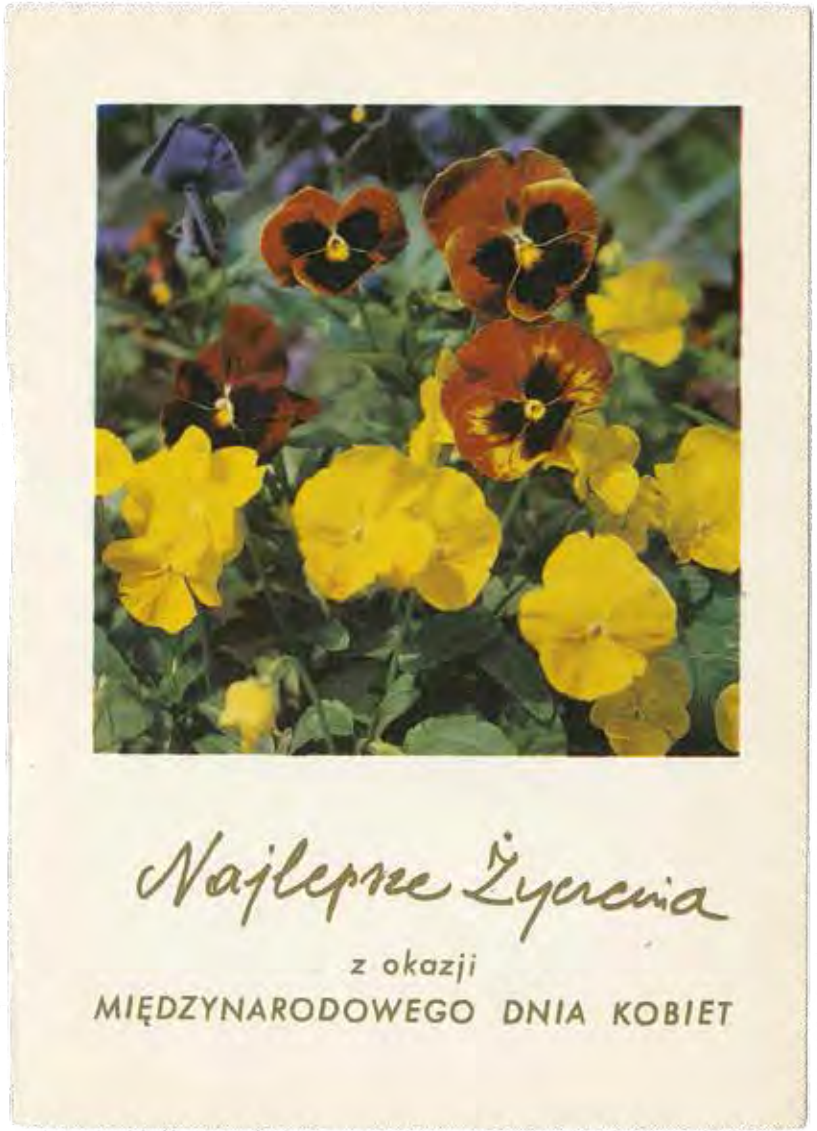

35. *Najlepsze życzenia z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet*, Krajowa Agencja Wydawnicza, ok. 1980

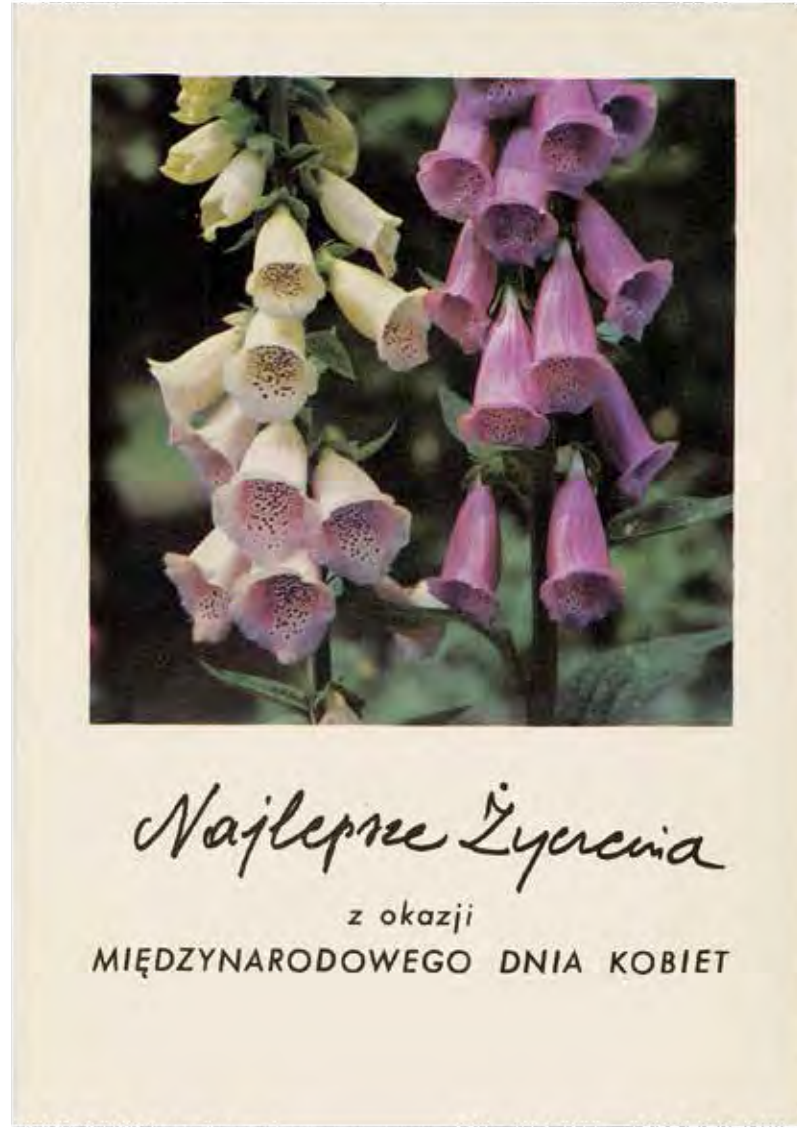

36. *Najlepsze życzenia z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet*, fot. Z. Wdowiński, oprac. graf. B. Eineberg, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1980

37. *8 Marca*, fot. J. Denysenko, oprac. graf. M. Sierocińska, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1981

38. *8 Marca*, fot. K. Czapliński, graf. K. Potkańska, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1979

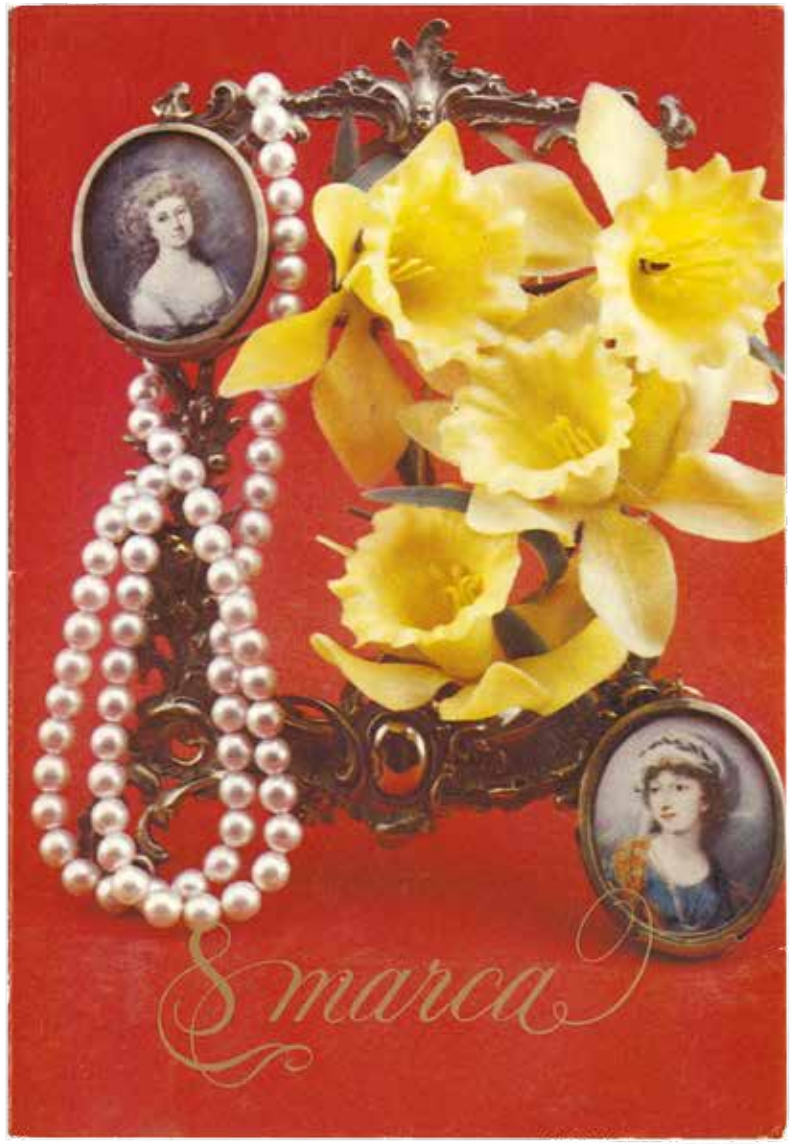

39. *8 Marca*, fot. K. Pawela, oprac. graf. M. Sierocińska, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1981

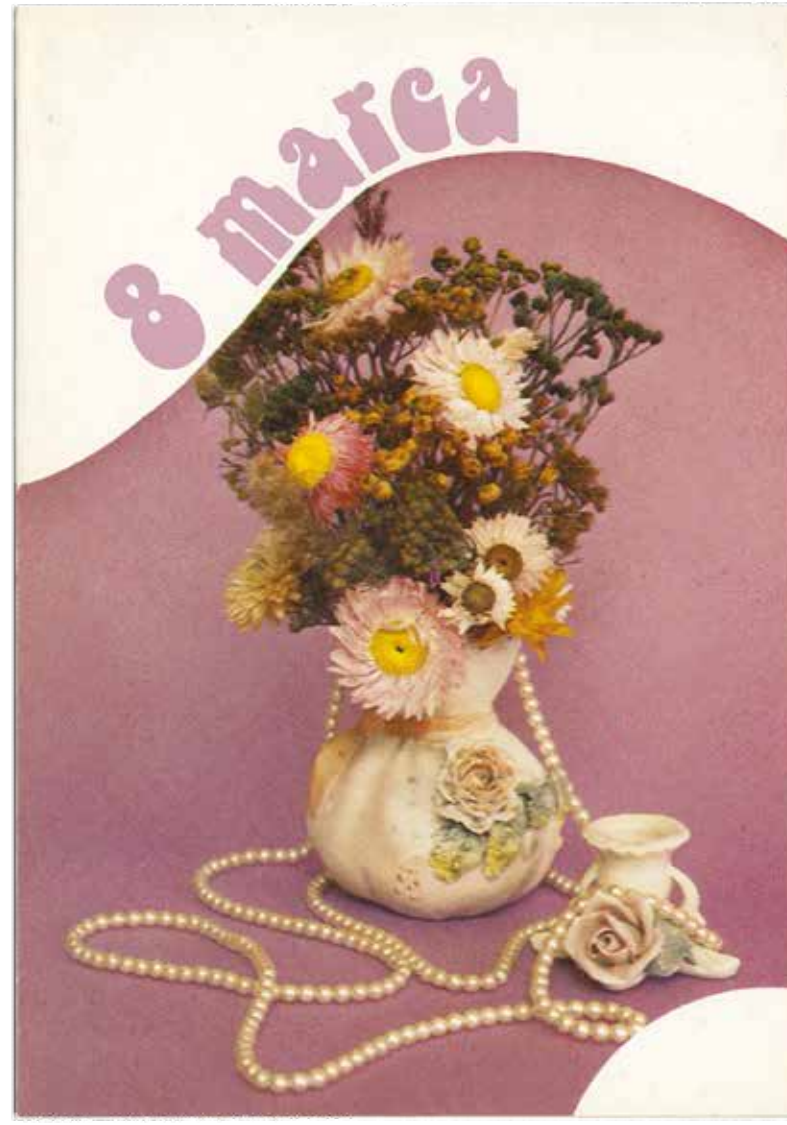

40. *8 Marca*, fot. P. Daćkow, oprac. graf. M. Sierocińska, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1979

41. *8 Marca*, proj. graf. Ewa Frysztak, Biuro Wydawnicze „Ruch", Warszawa 1973

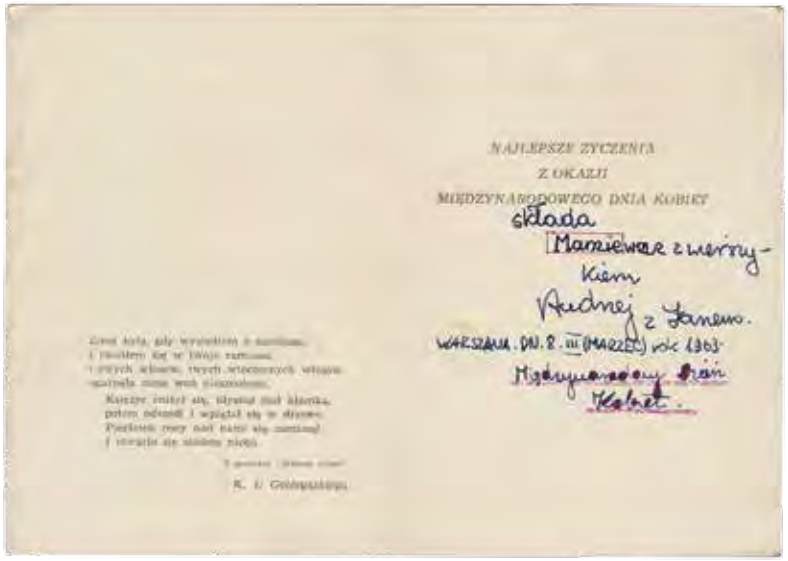

42. [Bez tytułu], Biuro Wydawnicze „Ruch”, Warszawa 1961

43. Telegram okolicznościowy, proj. graf. D. Nowakowska, Zakłady Graficzne Poczty i Telekomunikacji, Wrocław, po 1945

44. *8 Marca*, fot. P. Daćkow, oprac. graf. M. Sierocińska, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1979

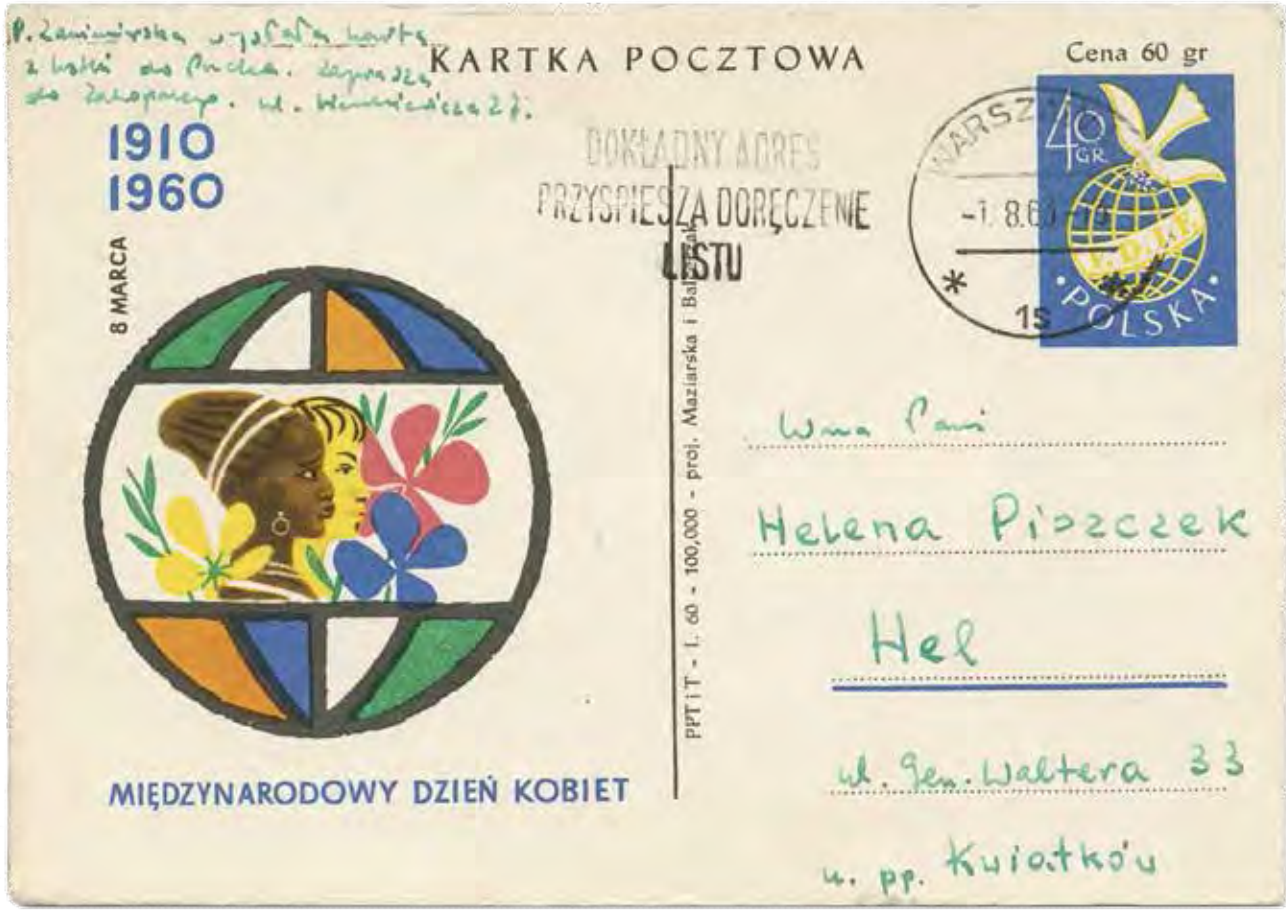

45. Karta pocztowa wydana w rocznicę ustanowienia Międzynarodowego Dnia Kobiet, proj. Maziarska i Balcerzak, PPTiT, 1960

46. *8 Marca*, [brak wydawcy]

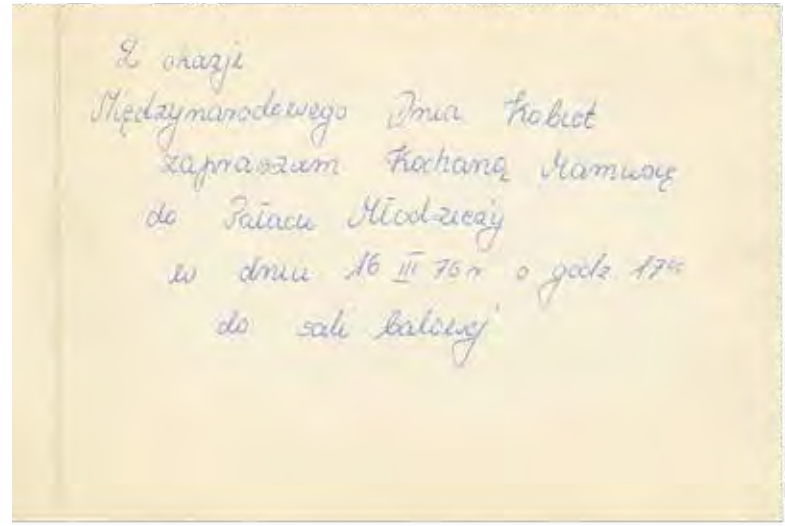

47. Sala Rycerska i sylwetka Zamku Królewskiego w Warszawie, oprac. graf. Antoni Uniechowski, Biuro Wydawnicze „Ruch", Warszawa 1972

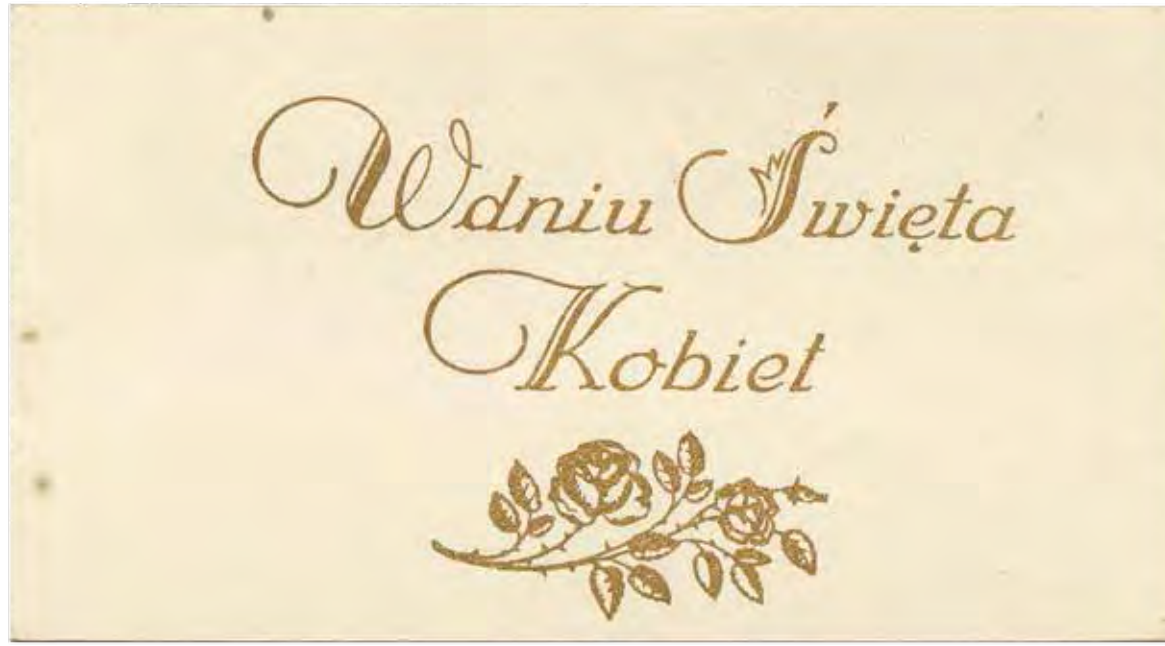

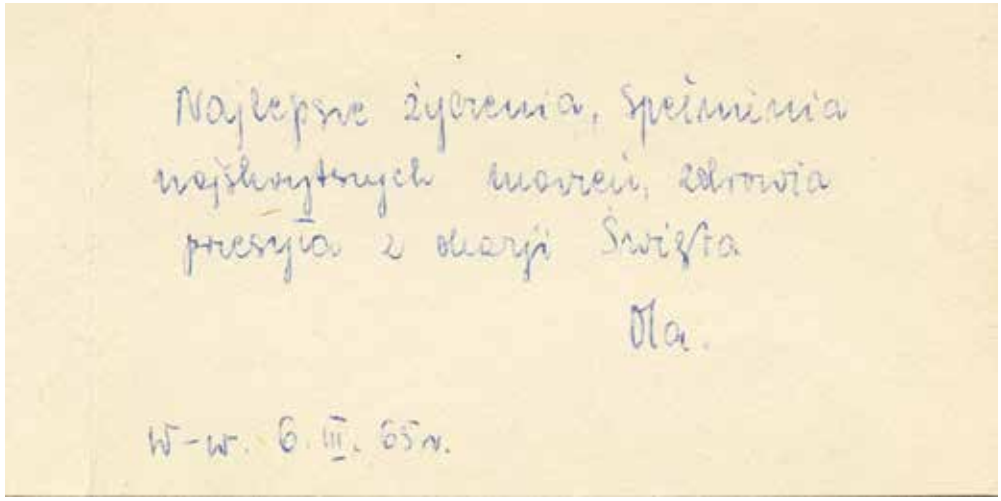
Najlepsze życzenia, spełnienia
najskrytszych marzeń, zdrowia
prosząc z okazji Święta
Ola.
W-w. 6. III. 65 r.

48. *W dniu Święta Kobiet*, [brak wydawcy], Wrocław, 6.03.1965 [data w korespondencji]

49. [Brak danych]

Z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet
najlepsze życzenia składają:

Dowództwo
Komitet POP
Zarząd ORW

8 marca 1965 r.

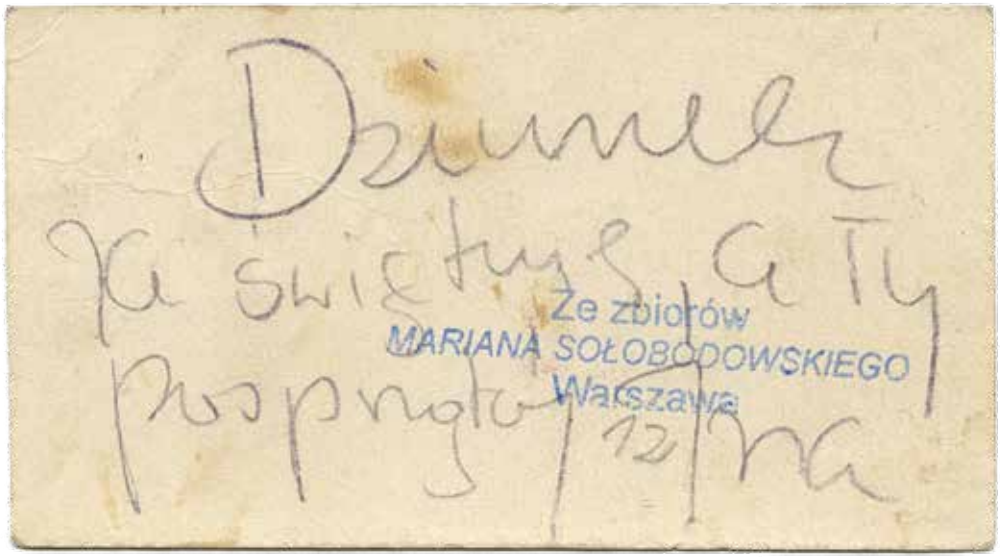
Dziunek
Ja świętuję, a Ty
pracuj 12 ma

Ze zbiorów
MARIANA SOŁOBODOWSKIEGO
Warszawa

50. [Brak wydawcy], 8.03.1965

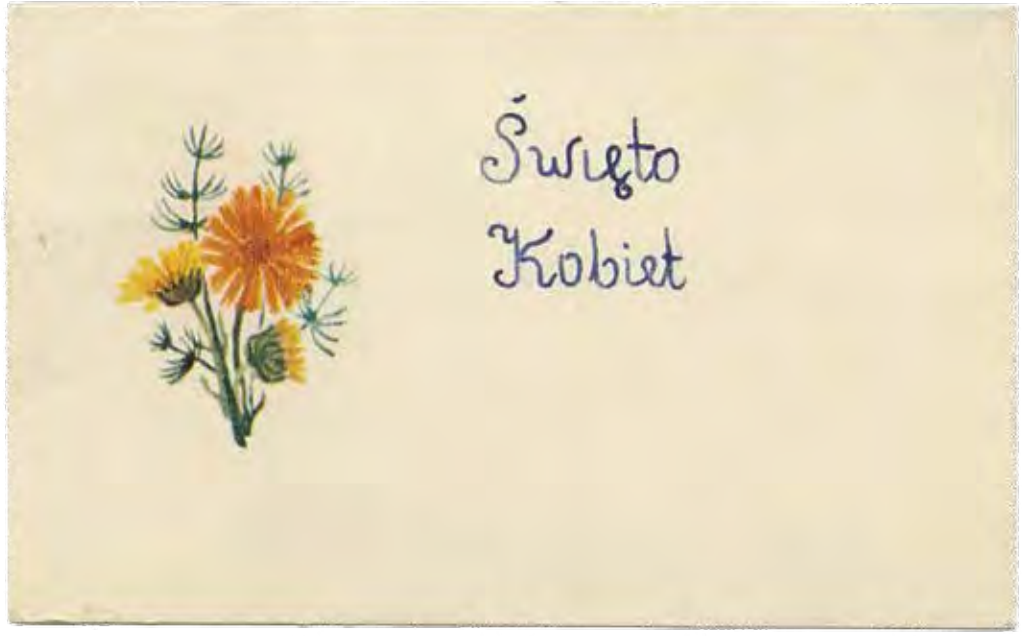

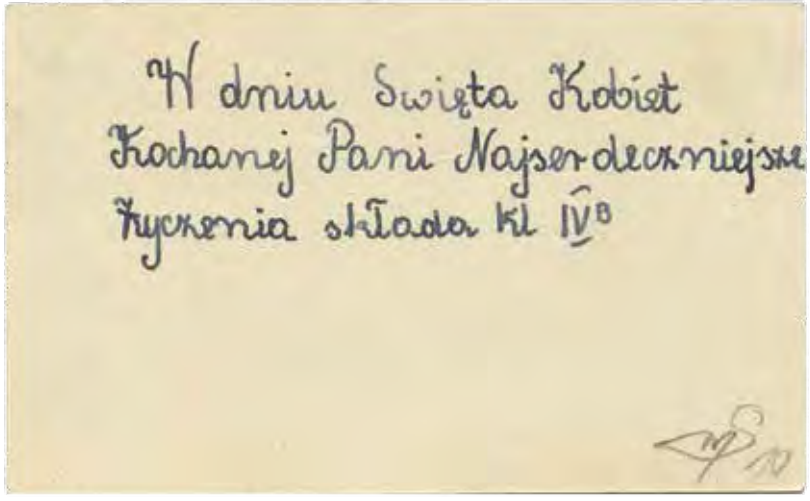

51. *Święto Kobiet*,
kartka wykonana ręcznie

Z okazji
Międzynarodowego „Dnia Kobiet"

Dużo szczęścia w życiu osobistym oraz
sukcesów w pracy zawodowej i społecznej

życzy
RADA I ZARZĄD
zakładu WSS

W-wa dn. 8. III. 1968r.

52. [Brak wydawcy], Warszawa, 8.03.1968

53. *Ok. 8 marca 1982 r., Warszawa. Kolejka do sklepu przy ul. 1 Maja 8*, fot. Tomasz Tomaszewski, Fundacja Ośrodka KARTA, 2017/18

Waldemar Pawlak
Prezes Polskiego Stronnictwa Ludowego
oraz
Adam Struzik
Marszałek Województwa Mazowieckiego

serdecznie zapraszają na spotkanie
z okazji **Dnia Kobiet**
w dniu 8 marca 2006 r.

Spotkanie odbędzie się w siedzibie
Warszawskiego Domu Technika NOT
przy ul. Czackiego 3/5 w Warszawie, III piętro, sala A, o godz. 11.00

Po spotkaniu zapraszamy na koncert oraz skromny poczęstunek

54. Zaproszenie na spotkanie z okazji Dnia Kobiet, Warszawa, 8 marca 2006

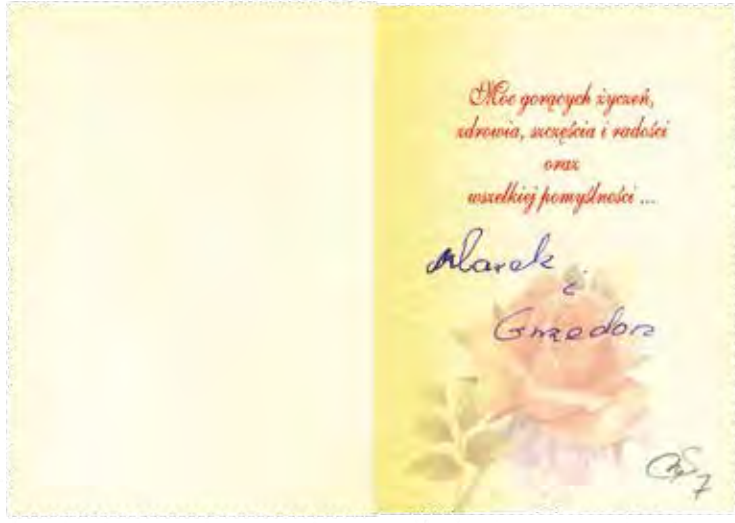

55. *W dniu 8 Marca*... Delta Graphix, po 2004

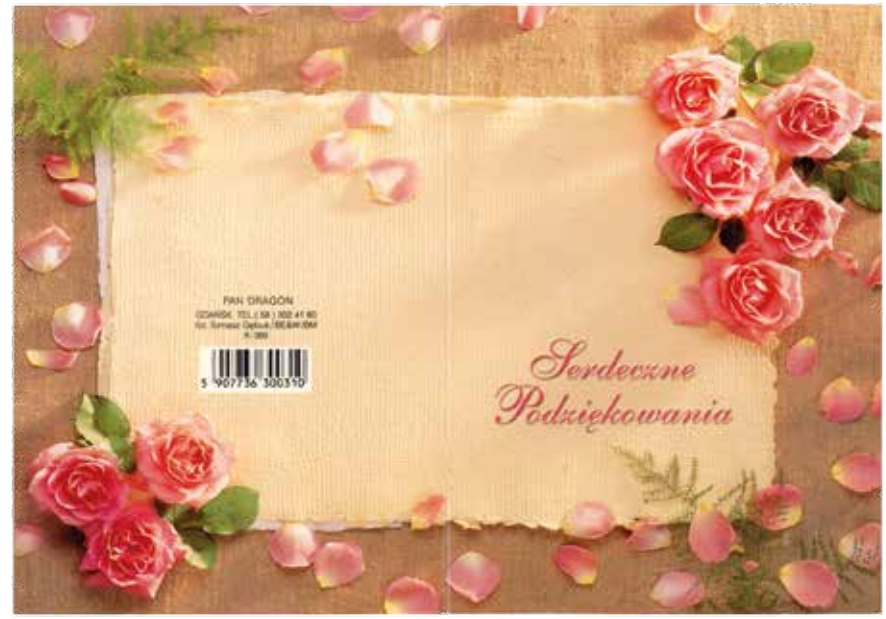

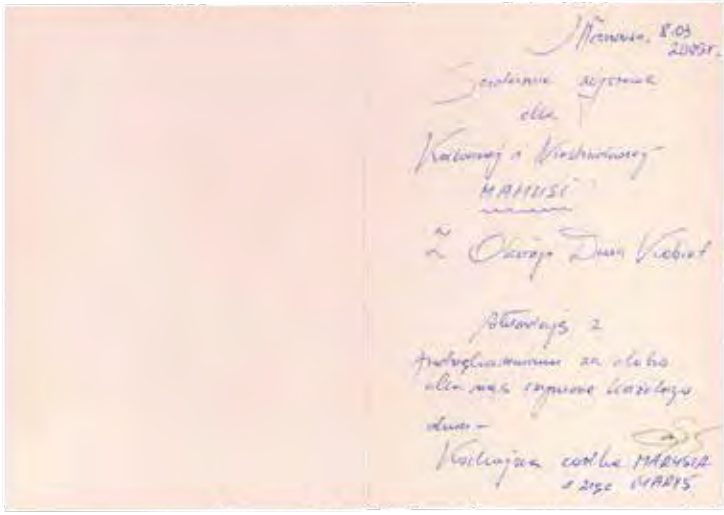

56. *Serdeczne podziękowania*, fot. Tomasz Gębuś, PAN DRAGON, Gdańsk, 8.03.2005 [data w korespondencji]

POCZTÓWKI Z ZSRR

57. *8 Marta. S prazdnikom!*, graf. B. Zarubin, ZSRR, 28.03.1983

58. *8 Marta*, graf. B. Skriabin, ZSRR, 1984

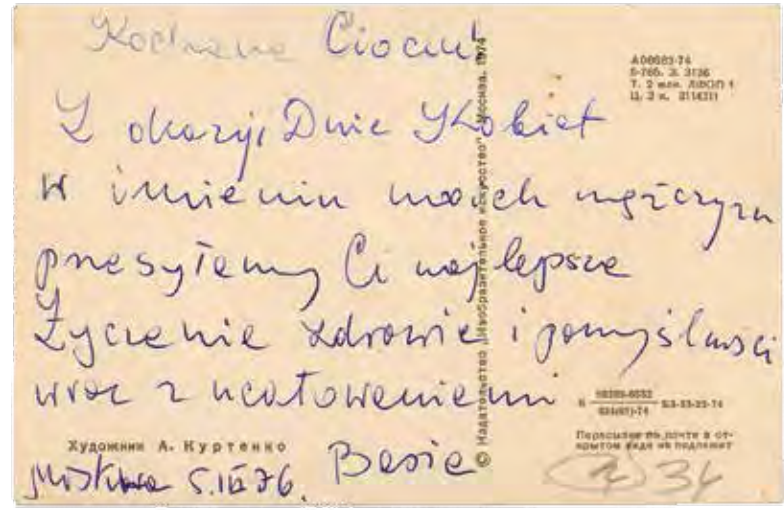
Kochane Ciocia!
Z okazji Dnia Kobiet
w imieniu moich mężczyzn
przesyłamy Ci najlepsze
życzenia zdrowia i pomyślności
wraz z uściskami
Художник А. Куртенко
Moskwa 5.IX.76. Basia
© Издательство "Изобразительное искусство", Москва, 1974

59. *S dniem 8 Marta!*, graf. A. Kurtenko, Mokswa 1974

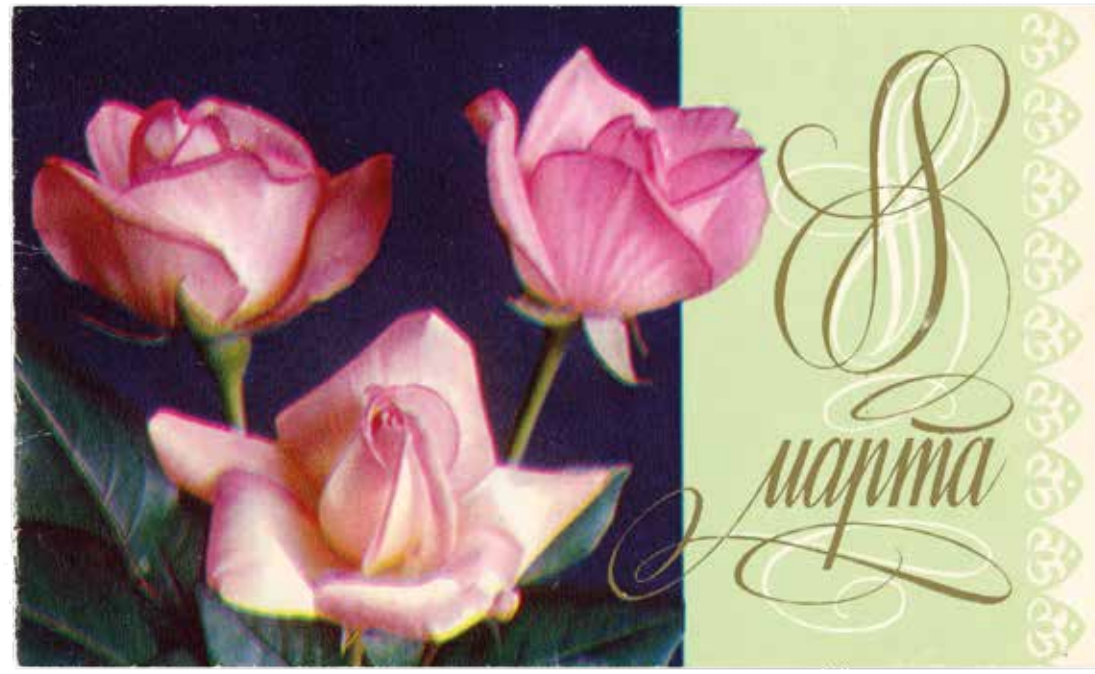

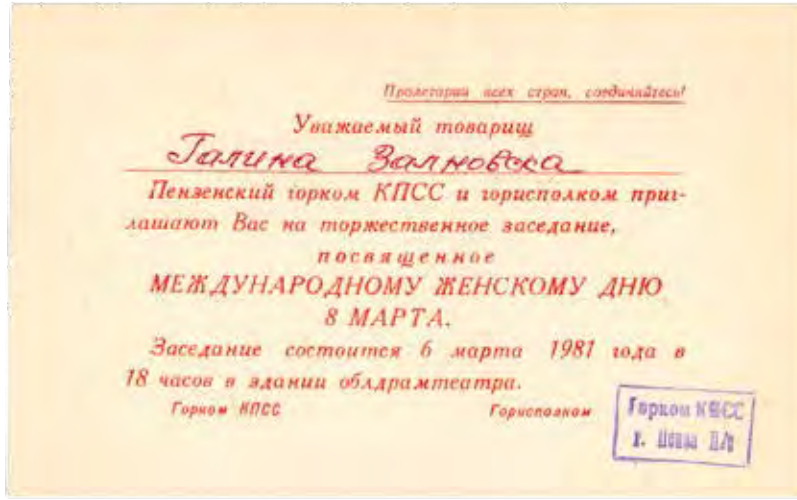

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

Уважаемый товарищ

Галина Залновска

Пензенский горком КПСС и горисполком приглашают Вас на торжественное заседание, посвященное

МЕЖДУНАРОДНОМУ ЖЕНСКОМУ ДНЮ 8 МАРТА.

Заседание состоится 6 марта 1981 года в 18 часов в здании облдрамтеатра.

Горком КПСС Горисполком

Горком КПСС

60. *8 Marta*, fot. A. Wiesełuchina, graf. B. Stoljarow, Moskwa 1980

61. *S dniem 8 Marta!*, graf. W. Gorełow, Moskwa 1986

62. *8 Marta*, graf. K. Merpert, Moskwa 1984

63. *8 Marta*, fot. W. Alekiejewa, oprac. graf. Terzijewa, Moskwa 1971

64. *8 Marta*, graf. S. Komarowa, Moskwa 1990

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА

АВИА

Droga Kochana
Pani Heleno!
Z okazji sławnego
Święta Międzynarodowego Dnia Kobiet
– 8 marca
co najlepsze pozdrowienia przesyłają,
wiele radości
dobrych i szczęśliwych
dni z całego serca
życzą Władzimierz
i Wiera

Kyiv Warszawa-99
ul. Żegańska, 22 c
m. 21.
Kому Helena
Pawłowska

Адрес отправителя Москва, Ж-444
ул. Таможенная 3, кв. 19 д. 181
Пряжкин В.

65. *8 Marta*, fot. B. Raskina, ZSRR, 1970

66. *8 Marta*, graf. W. Liseckij, ZSRR, 1980

67. *8 Marta*, graf. S. Gorlincew, ZSRR, 1987

68. *S prazdnikom 8 Marta!*, fot. W. Suchanowa, ZSRR, 1971

69. *8 Marta*, graf. F. Markow, ZSRR, 1980

70. *8 Marta*, graf. A. Płaksin, ZSRR, 1977

71. *8 Marta*, graf. W. Makarow, ZSRR, 1986

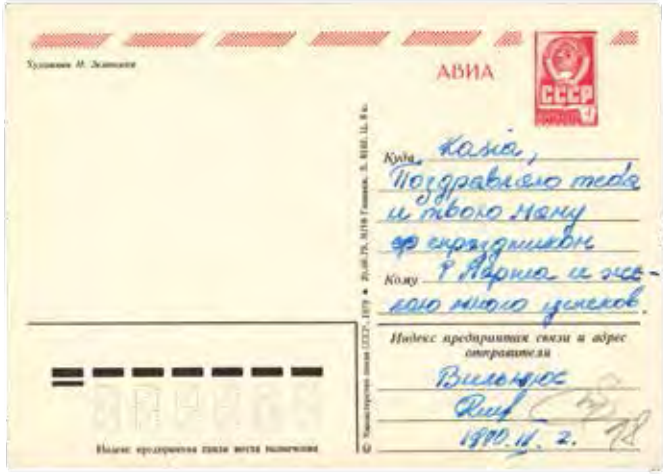

72. *8 Marta*, graf. I. Zelenskaja, ZSRR, 1979

73. *S dniem 8 Marta!*, graf. T. Panczenko, ZSRR, 1981

74. *8 Marta*, graf. A. Płaksin, ZSRR, 1979

75. *С prazdnikom 8 Marta!*, ZSRR, 1977

76. *8 Marta*, graf. A. Ryss, ZSRR, 1984

77. *8 Marta*, graf. I. Łobowa, Moskwa 1988

78. *8 Marta*, graf. W. Dergilewa, ZSRR, 1985

79. *S dniem 8 Marta!*, graf. I. Kirpiczewa, Moskwa 1974

80. *8 Marta*, fot. G.I. Kostienko, oprac. graf. I.J. Dergilewa, ZSRR, 1974

81. *8 Marta*, graf. T. Żebielewa, ZSRR, 1987

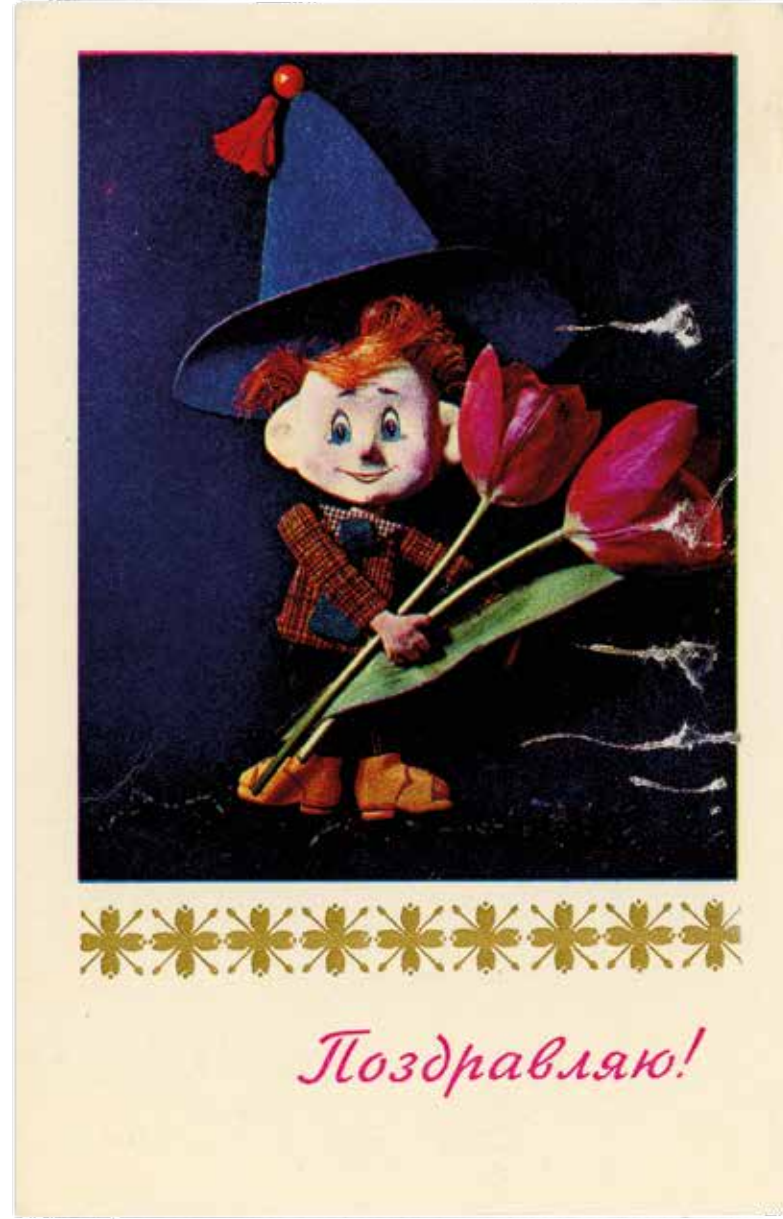

82. *Pozdrawlaju!*, fot. S. Bakałowa, Moskwa 1971

83. *8 Marta!*, graf. H. Wariuszczewa, Moskwa 1989

84. *S prazdnikom 8 Marta!*, graf. W. Czerwierikow, ZSRR, 1981

85. *Pozdrawlaju!*, graf. O. Trendelewa, Moskwa 1984

86. *S dniem 8 Marta!*, graf. J. Jasjukiewicz, Moskwa 1984

87. *S prazdnikom 8 Marta!*, ZSRR, 1988

88. *Pozdrawlaju!*, graf. W. Czetwierikow, ZSRR, 1982

89. *8 Marta. Mamie*, graf. O. Jarosowa, W. Jarosow, ZSRR, 1984

90. *S prazdnikom 8 Marta!*, graf. W. Zarubin, ZSRR, 1983

91. *S prazdnikom 8 Marta!*, graf. M. Papulin, ZSRR, 1981

92. *8 Marta*, graf. E. Finogienowa, ZSRR, 1987

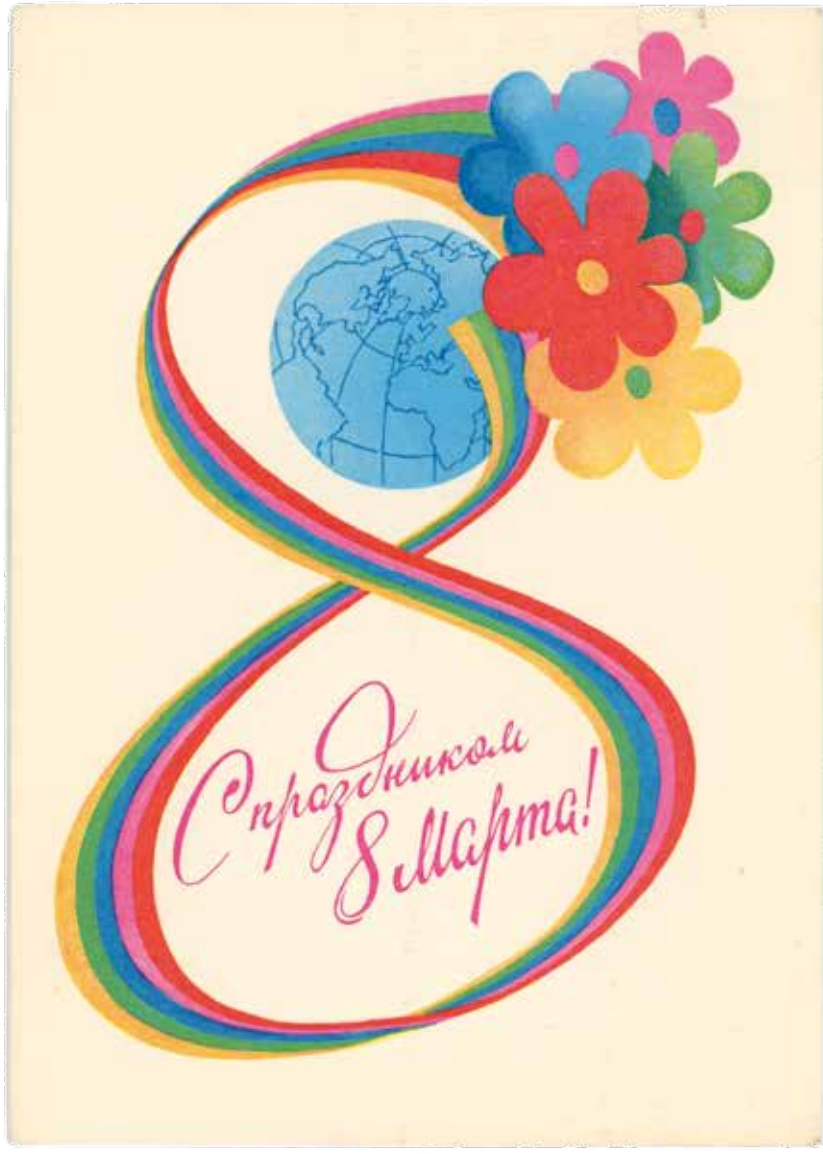

93. *S prazdnikom 8 Marta!*, graf. A. Lubieznow, ZSRR, 1983

SPIS OBIEKTÓW ZE ZBIORÓW MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI

1. *Delegaci IV Kongresu Kominternu: od lewej Julian Marchlewski, Feliks Kon, Clara Zetkin,* autor nieznany, b.m., 1922, fotografia, odbitka żelatynowo-srebrowa, papier fotograficzny błyszczący, 11,5 x 16 cm, Nr Inw. MN-F.546.
2. *Dzień Kobiet*, Warszawski Wydział Kobiecy Polskiej Partii Socjalistycznej, 1928, odezwa, papier, druk, 24,8 x 17 cm, Nr Inw. MN-U.287.
3. *Niech żyje 8-my marca, międzynarodowy dzień walki...,* Komunistyczna Partia Polski, Tomaszów Mazowiecki [miejsce znalezienia], 1934, transparent, płótno czerwone, farba czarna, 92 x 60 cm, Nr Inw. MN-E.36.
4. *Niech żyje międzynarodowy komunistyczny Dzień Kobiet,* Komunistyczny Związek Młodzieży Polski, Siedlce, 1934, plakat, pergamin, kredka czerwona, 50 x 36 cm, Nr Inw. MN-E.1726.
5. *Niech żyje 8 marzec...,* Plakat Komunistycznego Związku Młodzieży Polski, Radzyń Podlaski, 1935, papier, farba brązowa, 71 x 49 cm, Nr Inw. MN-E.1707.
6. *Kobiety, dzień 8 marca...,* Komunistyczna Partia Polski, Ostrowiec Świętokrzyski, 1935, plakat, papier, farba czarna, 34 x 42 cm, Nr Inw. MN-3185/1.
7. *Kobiety! Dzień 8 marca...,* Komunistyczna Partia Polski, Ostrowiec Świętokrzyski, 1935, plakat, papier, farba czarna, 50 x 44 cm, Nr Inw. MN-E.3187.
8. *Kobiety! Dzień 8 marca...,* Komunistyczna Partia Polski, Kielce, 1935, plakat, papier, kredka, 50 x 35 cm, Nr Inw. MN-E.3188.
9. *Niech żyje 8 marca – międzynarodowy dzień walki kobiet...,* Komunistyczna Partia Polski, Warszawa,1934, ulotka, papier, druk, 26 x 18 cm, Nr Inw. MN-U.1065.

10. *Kobieta w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ma równe z mężczyzną prawa...*, Lucjan Jagodziński (1897–1971), Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa", Stołeczne Zakłady Graficzne nr 3, Warszawa, 1952, plakat, papier, offset, 69 x 99 cm, Nr Inw. MN-Pl.702.
11. *Niech żyje 8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet,* Witold Chmielewski (1910–1985), Tadeusz Niemirski (1922–1987), Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa", Warszawa, 1952, plakat, papier, offset, 99 x 69 cm, Nr Inw. MN-Pl.709.
12. *Pozdrawiamy kobiety pracujące dla pokoju i rozkwitu ojczyzny!,* Wojciech Fangor (1922–2015), Jerzy Tchórzewski (1928–1999), Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa", Dom Słowa Polskiego, b.m, 1953, plakat, papier, offset, 99 x 68 cm, Nr Inw. MN-Pl.489.
13. *Pozdrawiamy przodownice pracy...*, Rzepecki, RSW „Prasa", Warszawa, 1953, ulotka, papier, druk barwny, 28,7 x 59,5 cm, Nr Inw. MN-U.4874.
14. *Niech żyje 8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Jan Słomczyński, 1953, ulotka, 29 x 42,3 cm, Nr Inw. MN-U.5242.
15. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Stefan Łukaszewski, PWPW, Warszawa, 1952, znaczek pocztowy, papier, staloryt, 3,6 x 2,1 cm, Nr Inw. MN-E6630/264.
16. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Stefan Łukaszewski, PWPW, Warszawa, 1952, znaczek pocztowy, papier, staloryt, 3,6 x 2,1 cm, Nr Inw. MN-E6630/268.
17. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Stefan Łukaszewski, PWPW, Warszawa, 1954, znaczek pocztowy, papier, rotograwiura, 3 x 2,5 cm, Nr Inw. MN-E6630/396.
18. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Hanna Przeździecka, PWPW, Warszawa, 1954, znaczek pocztowy, papier, rotograwiura, 3 x 2,5 cm, Nr Inw. MN-E6630/397.
19. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Hanna Przeździecka, PWPW, Warszawa, 1954, znaczek pocztowy, papier, rotograwiura, 3 x 2,5 cm, Nr Inw. MN-E6630/398.
20. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, A. Zarzycka (graf), J. Waśniewski (tekst), Centralna Agencja Fotograficzna, RSW „Prasa", Warszawa 1954, afisz, papier, druk, 70,5 x 100 cm, Nr Inw. MN-U.4918.

21. Legitymacja nr 2756738 Leokadii Sokulskiej, Zarząd Dzielnicy Śródmieście-Północ Ligi Kobiet, 9.06.1950, karton, atrament, druk rękopis, 11 x 7,5 cm, Nr Inw. MN-E17339.
22. *Jadwiga Gonera przemawia na akademii z okazji Dnia Kobiet w Radomsku*, autor nieznany, Radomsko, 1950–1955, fotografia, odbitka żelatynowo-srebrowa, papier fotograficzny matowy, 8,6 x 11,6 cm, Nr Inw. MN-F.5453.
23. *Dekoracja Srebrnym Krzyżem Zasługi członkiń Ligi Kobiet w czasie akademii z okazji Dnia Kobiet w Radomsku*, autor nieznany, Radomsko,1950–1955, fotografia, odbitka żelatynowo-srebrowa, papier fotograficzny matowy, 8,6 x 11,6 cm, Nr Inw. MN-F.5454.
24. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Lucjan Jagodziński (1897–1971), Liga Kobiet, Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa", Zakłady Graficzne „Dom Słowa Polskiego", Warszawa, 1954, plakat, papier, offset, 100 x 70 cm, Nr Inw. MN-Pl.511.
25. *8 Marca, Międzynarodowy Dzień Kobiet. Pokój-mir-paix-peace-frieden,* Tadeusz Jodłowski (1925–2015), Barbara Zbrożyna (1923–1995), Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa", Drukarnia im. Rewolucji Październikowej, Warszawa 1955, plakat, papier, offset, 100 x 70 cm, Nr Inw. MN-Pl.536.
26. *8 Marca, Międzynarodowy Dzień Kobiet. Pokój-mir-paix-peace-frieden,* Tadeusz Jodłowski (1925–2015), Barbara Zbrożyna (1923–1995), Polska, 1955, projekt plakatu, karton, tempera, 100 x 70 cm, Nr Inw. MN-PlO.171.
27. *Międzynarodowy Dzień Kobiet 8 III 1956,* Irena Kuczborska (1907–1971), Liga Kobiet, Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa", PWPW, Warszawa 1956, plakat, papier, offset, 94 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.922.
28. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Alicja Laurman-Waszewska, Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa", Wojskowe Zakłady Graficzne, Warszawa 1957, plakat, papier, offset, 97,5 x 66 cm, Nr Inw. MN-Pl.1361.
29. *50e anniversaire de La Journée Internationale des Fammes*, autor nieznany, Francuska Partia Komunistyczna, Francja, ok. 1959, plakat, papier, offset, - 95,5 x 64. 5 cm, Nr Inw. MN-Pl.7594.

30. *O szczęście wszystkich kobiet*, Jan Ryszard Skąpski, Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1968, plakat, papier, offset, 98 x 69 cm, Nr Inw. MN-Pl.5969.
31. *Wybacz, kochanie, ale obiecałem dzisiaj żonie wcześniej wrócić do domu, bo dziś jest święto kobiet...*, Anna Gosławska-Lipińska (1915–1975), Warszawa, 1966, rysunek, karton, tusz tempera, 45,8 x 33,0 cm, Nr Inw. MN-Gr.3220.
32. *Mieżdunarodnyj Żenskij Dień*, R. Surianinow, ZSRR, 1963, plakat, papier, druk, 85,5 x 58 cm, Nr Inw. MN-Pl.1198.
33. *8 Marca. Dzień Kobiet*, Mieczysław Szostak (1932-), Kraków 1972, plakat, papier, offset, 98 x 68 cm, Nr Inw. MN-Pl.2591.
34. *8 Marca. Dzień Kobiet*, Ryszard Otręba (1932-), WAG Kraków, Drukarnia Artystyczna w Krakowie, Kraków 1971, plakat, papier, offset, 99 x 68,5 cm, Nr Inw. MN-Pl.2646.
35. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Krystyna Borowicz-Żmijewska (1940-), Warszawa, 1973, plakat, papier, offset, 97,5 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.2834.
36. *Międzynarodowy Dzień Kobiet 1974 r.,* Bohdan Prądzyński, Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa-Książka-Ruch", Krakowskie Zakłady Graficzne, Kraków, 1974, plakat, papier, offset, 70 x 68 cm, Nr Inw. MN-Pl.3133.
37. *8 Marca*, autor nieznany, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1974, plakat, papier, offset, 97 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.3155.
38. *8 Marca – pamiętaj!,* Władysław Pluta (1949-), Krajowa Agencja Wydawnicza, Drukarnia Narodowa, Kraków 1976, plakat, papier, offset, 97 x 67,5 cm, Nr Inw. MN-Pl.3555.
39. *8 Marca*, Danuta Cesarska (1942-), Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1976, plakat, papier, offset, 95,5 x 66,5 cm, Nr Inw. MN-Pl.3589.
40. *Mezinárodní Den Žen*, Z. Filip, Czechosłowacja, 1975, plakat, papier, offset., 81 x 57,5 cm, Nr Inw. MN-Pl.3811.
41. *8 Marca 77*, Mirosława Bernat, Krajowa Agencja Wydawnicza, Wrocławskie Zakłady Graficzne, Wrocław 1977, plakat, papier, offset, 96 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.3925.

42. *Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Jan Kotarbiński (1947-), Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1977, plakat, papier, offset, 97 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.3931.
43. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Jacek Sierociński (1943-), Łódź 1977, plakat, papier, offset, 98 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.4102.
44. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet,* Zdzisław Walicki (1940–2008), Krajowa Agencja Wydawnicza, Gdańsk 1978, plakat, 96 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.4175.
45. *8 Mart,* autor nieznany, Bułgaria, 1975, plakat, papier, offset, 94 x 66 cm, Nr Inw. MN-Pl.4266.
46. *S prazdnikom, dorogije* żenszcziny, I.A. Kominariec, ZSRR, 1976, plakat, papier, offset, 90 x 60 cm, Nr Inw. MN-Pl.4374.
47. *8 Marca – Dzień Kobiet*, Wiesław Strebejko (1945–1994), Szczecin, 1979, plakat, papier, offset, 96 x 66 cm, Nr Inw. MN-Pl.4608.
48. *8 Marca: Międzynarodowy Dzień Kobiet,* Ludwik Żelaźniewicz (1948-), Wrocław, 1979, plakat, papier, offset, 94 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.4626.
49. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Jadwiga Szmyd-Sikora (1950-), Krajowa Agencja Wydawnicza, Rzeszów 1979, plakat, papier, offset, 98 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.4648.
50. *8 Marca. Dzień Kobiet*, Anna Kruczkowska-Pieczykolan (1939–2013), Krajowa Agencja Wydawnicza, PWPW, Warszawa 1978, plakat, papier, offset, 97 x 67 cm, Nr Inw. MN--Pl.4788.
51. *Czestit 8 Mart...*, Bożydar Ikonomow, Bułgaria, 1978, plakat, papier, offset, 93 x 65 cm, Nr Inw. MN-Pl.4948.
52. *8 Marca, Dzień Kobiet,* Andrzej Tomczak (1941-), Krajowa Agencja Wydawnicza, Szczecin 1979, plakat, papier, offset, Nr Inw. MN-Pl.4968.
53. *Dzień Kobiet,* Jerzy Krechowicz (1937–2023), Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków 1976, plakat, papier, offset, 98 x 68 cm, Nr Inw. MN-Pl.5968.
54. *8 Marca. Międzynarodowy Dzień Kobiet*, Ludwik Żelaźniewicz (1948-), Krajowa Agencja Wydawnicza, Wrocław, 1977, plakat, papier, offset, 94 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.5912.

55. *8 Marca*, Władysław Pluta (1949-), Krajowa Agencja Wydawnicza, Drukarnia Narodowa, Kraków 1978, plakat, papier, offset, 98 x 68 cm, Nr Inw. MN-Pl.5978.
56. *8 Marca 1980. Bieg po urodę*, autor nieznany, AZS SGGW-AR, ZGK2, Warszawa 1980, plakat, papier, offset, 67 x 48 cm, Nr Inw. MN-Pl.4980.
57. *8 Marca. Dzień Kobiet*, Janusz Wiktorowski, Krajowa Agencja Wydawnicza, PZGraf, Łódź 1980, plakat, papier, offset, 98 x 68 cm, Nr Inw. MN-Pl.5067.
58. Żenszczyny *Mira!,* Mark Getman, Moskwa (ZSRR) 1980, plakat, papier, offset, 98 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.5761.
59. *Dzień Kobiet*, NSZZ „Solidarność", Warszawa 1982, pocztówka, papier, druk dwubarwny, 10 x 14,5 cm, Nr Inw. MN-P.4091.
60. *Dzień Kobiet 8 III*, Jerzy Dunin-Brzeziński (Karo) (1924–2006), Kraków 1985, plakat, papier, offset, 68 x 48 cm, Nr Inw. MN-Pl.6528.
61. *8 Märts, 8 Marta,* Maret Olvet (1930–2020), Tallin (ZSRR, Estońska SRR) 1983, plakat, papier, offset, 87 x 58 cm, Nr Inw. MN-Pl.6737.
62. *MDŽ 8.3.*, J. Hadik, Czechosłowacja, 1983, plakat, papier, offset, 84 x 60 cm, Nr Inw. MN--Pl.7054.
63. *Internationaler Frauentag 1985,* Klaus Lemke, NRD, 1985, plakat, papier, offset, 58 x 82 cm, Nr Inw. MN-Pl.6812.
64. *8 Mart,* D. Tasew, Bułgaria, 1987, plakat, papier, druk, 96 x 67 cm, Nr Inw. MN-Pl.7004.
65. *8 Březen. Mezinárodní Den Žen*, St. Lorenz, Czechosłowacja, 1987, plakat, papier, offset, 59,3 x 41,4 cm, Nr Inw. MN-Pl.7417.
66. *8 De Marzo Dia Internacional De la Mujer,* Orlando Ganes, Kuba, 1988, plakat, papier, offset 67 x 49 cm, Nr Inw. MN-Pl.7445.
67. *Dzień Kobiet, 8 III,* Jerzy Dunin-Brzeziński (Karo), Krajowa Agencja Wydawnicza, Drukarnia Narodowa w Krakowie, Kraków 1989, plakat, papier, offset, 67 x 47,5 cm, Nr Inw. MN-Pl.8718.

Zestawienie wystaw w Galerii Plakatu Muzeum Niepodległości

1. „Święta państwowe w plakacie", Pałac Przebendowskich/Radziwiłłów, Warszawa 11 listopada 2011 – 31 lutego 2012;
2. „Socjalizm twórz, wspólnotę twórz. Polski plakat socrealistyczny [ze zbiorów Muzeum Niepodległości]", Muzeum im. Stanisława Fischera w Bochni, 27 października 2021 – 15 stycznia 2022, X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 26 marca – 27 kwietnia 2022;
3. „Polski plakat marynistyczny", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 22 – 30 marca 2013;
4. „Powrót nad Odrę i Bałtyk, plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości", Pałac Przebendowskich/Radziwiłłów, Warszawa, 4 maja – 13 lipca 2015. Później ekspozycja prezentowana była w Pucku, Wejherowie, Koszalinie i Szczecinie;
5. „Świadomość, patriotyzm, pamięć [plakaty dot. Bitwy Warszawskiej 1920]", temat badawczy „Pokolenia Polski Niepodległej", wystawy: X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 9 listopada 2020 – 10 stycznia 2021, Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920, 15 lipca 2021;
6. „Ochrona dóbr kultury w plakacie", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, Warszawa, 24 marca – 15 kwietnia 2021;
7. „Warszawskie dzieci, idziemy w bój. Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości", Galeria Brama Bielańska, 30 lipca – 5 października 2021;
8. „Dla szczęśliwej przyszłości naszych dzieci. Motyw dziecka w plakacie i drukach propagandowych w latach 1945–1956", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 25 maja – 31 lipca 2022;
9. „Witaj szkoło. Plakaty dotyczące rozpoczęcia roku szkolnego w minionej epoce PRL", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 28 września – 28 października 2022;

10. „Kartka z muzealnego kalendarza. Współczesne kalendarze w zbiorach Muzeum Niepodległości", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 1–31 grudnia 2022;
11. „Wolność. Równość. Niepodległość. 160 rocznica Powstania Styczniowego. Wystawa pokonkursowa", Pałac Przebendowskich/Radziwiłłów, Warszawa 5–15 grudnia 2022, Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, 20 czerwca 2023 – nadal;
12. „»Jeśli dziś padnie Madryt, jutro padnie Warszawa«. Polskie wątki w wojnie domowej w Hiszpanii (1936–1939)", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 7 lipca – 1 października 2023;
13. „Węgiel to bogactwo. Górnictwo w okresie PRL", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 1 grudnia 2023 – 1 marca 2024;
14. „Jarka Janowskiego Partyzantka Satyryczna", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 19 marca – 31 maja 2024, Oliwski Ratusz Kultury, Galeria, 5–31 grudnia 2024;
15. „Wakacje w PRL. Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 10 lipca – 1 września 2024;
16. „II wojna światowa w filmie. Plakaty ze zbiorów Muzeum Niepodległości", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 5 września – 31 grudnia 2024;
17. „Zima w plakacie", X Pawilon Cytadeli Warszawskiej, 7 stycznia – 28 lutego 2025.

Redaktor prowadzący
Marta Brodala

Redakcja językowa
Małgorzata Karolina Piekarska

Fotoskład i łamanie
Krzysztof Woźniak

Korekta
Lucyna Dyczkowska

Organizacja produkcji
Piotr Maroński

Promocja
Justyna Wyszyńska

ISBN 978-83-68378-03-0

Wydawnictwo Muzeum Niepodległości
(identyfikator wydawnictwa naukowego 42-700)
al. Solidarności 62; 00-240 Warszawa
wydawnictwo@muzn.pl
tel. 826 90 91 w. 41

Realizacja poligraficzna
WPK. 200 egz.

Organizatorzy

35 lat MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI

Muzeum Niepodległości w Warszawie jest jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Mazowieckiego

Mazowsze. serce Polski

Patroni medialni

POLSKIE RADIO

TVP HISTORIA

STOLICA

TYGODNIK idziemy

MAGAZYN HISTORYCZNY MÓWIĄ WIEKI

MIESIĘCZNIK ZIELONY SZTANDAR

ŻYCIE ŚRÓDMIEŚCIA

Przegląd

Partner

diuna Language Services